

**Storstad eller småstad –
hur väljer man?**

Storstad eller småstad – hur väljer man?
Djupintervjuer med nyanlända flyktingar om deras val av bosättningsort
Integrationsverkets rapportserie 2000:11
© Integrationsverket, 2000
© Foto: Anna-Sofia Quensel, Integrationsverket och
Viktor Blomberg, foto sid 48.
ISSN 1404-5370
Integrationsverket
Box 633
601 14 Norrköping

Tryck: Berlings Skogs AB, Trelleborg

Storstad eller småstad – hur väljer man?

**Djupintervjuer med nyanlända flyktingar
om deras val av bosättningsort**

INTEGRATIONSVÄRKETS RAPPORTSERIE 2000:11

Innehåll

- 7 Förord
- 9 Inledning
 - 9 Bakgrund och syfte
- 12 Metod, urval och genomförande
 - 12 Den kvalitativa samtalsintervjun som metod
 - 13 Urvalsprinciper
 - 14 Urval och rekrytering av medverkande i intervjuerna
 - 16 Genomförandet av intervjuerna
- 21 Redovisning av intervjumaterialet
 - 21 Validiteten
 - 22 Kommunerna
 - 24 Preliminär analys
 - 25 Närhet till anhöriga/landsmän
 - 32 Möjligheter till arbete
 - 38 Möjlighet till utbildning
 - 40 Klimatet och läget
 - 43 Religionens betydelse
 - 44 Kunskap om bosättningsorten
 - 46 Storstad – mindre stad?
 - 50 Barnens bästa
 - 52 Upplevelse av tvång/självbestämmande
- 60 Sammanfattande analys och diskussion
 - 60 Bosättningsprocessen
 - 66 Segregationsprocessen
 - 75 Vad kan man göra?
 - 77 Fortsatt forskning
- 78 Bilaga: Intervjuguide

Förord

En av av Integrationsverkets uppgifter är att verka för att kommunerna har beredskap och kapacitet att ta emot s.k. skyddsbehövande människor som fått asyl eller uppehållstillstånd på humanitär grund och vid behov medverka vid deras bosättning.

Denna rapport grundar sig på djupintervjuer vars syfte var att belysa vad som styr flyktingars val av bosättningsort. Intervjuerna har utförts i tre kommuner, Malmö, Landskrona och Ljungby under perioden januari–februari 2000. Av stort värde är att de berörda personerna själva kommit till tals i samtalsintervjuens form.

Resultatet av intervjuerna har använts inom projektet »Samlad strategi för framtida överenskommelser mellan stat och kommuner om nyanlända flyktingars bosättning och introduktion«. Därutöver kommer resultatet bland annat att användas vid utformningen av informationsmaterial om förutsättningarna för bosättning i Sverige.

Djupintervjuerna har utförts av och rapporten har skrivits av forskarna Berit Andersson och Marianne Liedholm, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, samt Lars Sylvan, Prostaff International AB i Helsingborg, som också stått för projekteringen av studien.

Norrköping 17 september 2000

Birgitta Ornbrant
Avdelningschef

Inledning

Varför bor så många invandrare i Rosengård? Varför bor man inte hellre i Slottsstaden? Eller i Östersund? Eller i Ljungby? Boendet har givna strukturella premisser. Dit hör administrativa regelverk, inkomst- och kapitalfördelning, politiska och ekonomiska konjunkturer. Inom ramen för dessa strukturer har dock den som fått permanent uppehållstillstånd möjlighet att bosätta sig var man vill i landet. Vilka motiv styr då valet av bosättningsort för de människor som nyligen kommit till Sverige och fått permanent uppehållstillstånd? Syftet med föreliggande studie är att belysa dessa frågor genom att i samtalsintervjuens form låta de berörda individerna själva komma till tals.

Rapporten handlar om hur flyktingar i Sverige fattar beslut i frågan om var i landet de ska bosätta sig. Bakgrunden till studien är den bild av segregerade bostadsområden och koncentration av invandrare till storstadsområden, som påvisats i olika utredningar¹ och som Integrationsverket utgår från i projektet »Flyktingars bosättning och integration i hela landet«.

Bakgrund och syfte

I ökad utsträckning bosätter sig personer som fått permanent uppehållstillstånd i redan invandratäta kommuner, medan det till andra kommuner – oftast mindre orter utanför storstadsregionerna – kommer mycket få invandrare, fastän dessa mindre orter relativt sett kan ha bättre tillgång på bostäder och jobb. Detta är ett problem inte bara ur arbets- och bostadsmarknadssynpunkt utan också ur integrationssynpunkt. Med en alltmer segregerad urban struktur finns stora risker för en polarisering av resurser, ökade motsättningar mellan befolkningsgrupper och en tilltagande marginalisering av stora grupper människor. Projektet »Flyktingars bosättning och integration i hela landet«, som initierat intervjuundersökningen, är inriktat på att skapa större förutsättningar för integration,

¹ Se t.ex. Proposition 1997/98:16 *Sverige framtiden och mångfalden. Från invandrarpolitik till integrationspolitik*.

Torget i Landskrona, försommaren 2000.

bl.a. genom att utforska möjligheterna att öka bosättningen på orter med blandad befolkningssammansättning, förhållandevis bra tillgång till arbete och goda möjligheter till socialt liv utanför ursprungskulturen. De frågor som från ovanstående projekts utgångspunkter styrte intervjuundersökningen kan sammanfattas som: Hur ser integrationsmöjligheterna ut på olika orter? Vad skulle få de människor som får permanent uppehållstillstånd att välja en ort med bättre förutsättningar till integration?

Vilka är då orsakerna till den segregation som präglar bosättningen? Hur informerar man sig, hur resonerar man och hur fattar man beslut i frågan om var i landet man ska bo? Frågeställningen rymmer en rad olika aspekter. *Närheten till släkt och vänner* är sannolikt ett viktigt motiv. Men på vilka sätt är det viktigt? Vilken betydelse har andra faktorer, som *tillgång till bostad, arbete och försörjning*? Vad betyder känslan av *trygghet och förankring*? Vad attraherar i *storstaden* respektive på *den mindre orten*? Spelar *klimatet* och *närheten till hemlandet* någon roll för bosättningen? Har *ursprungsland, utbildningsnivå* eller *familjesammansättning* betydelse för var man väljer att bo? Vilken *information* har man tillgång till? Upplevs flyttningen som en *tillfällig eller definitiv bosättning*? Kan man tänka sig att bo på annat sätt längre fram?

Dessa teman och frågor har styrte uppläggningsen av under-

sökningen och de kommer att belysas i den analys av intervjumaterialet som följer. Materialet består av bandade och utskrivna intervjusamtal. Intervjuer har gjorts med personer, som nyligen fått permanent uppehållstillstånd och fattat beslut om bosättningsort. I underlaget ingår också ett mindre antal intervjuer med »nyckelinformanter«, dvs. personer med relevant andrahandskunskap, mestadels personal inom olika former av invandrarservice, utbildning och socialtjänst.

Studien har genomförts på tre orter av olika storlek och med olika grad av invandrarkoncentration: Ljungby, Landskrona och Malmö. De grupper som finns representerade i studien är kosovoalbaner, irakier och irakiska kurder, bosnier, libaneser och iranier. Sammanlagt har vi intervjuat 17 personer som nyligen fått permanent uppehållstillstånd i Sverige. Avsikten är att denna explorativa studie ska kunna leda över till en mera omfattande studie av problematiken.

Rapporten inleds med en redogörelse för undersökningens metod, urvalsförfaranden och genomförandet av intervjuerna. Därpå följer en beskrivning av det insamlade intervjumaterialet i respektive kommun utifrån olika preliminära analyser. Rapporten avslutas med en diskuterande sammanfattning, där vi tar upp de trådar i den föregående analysen, som vi ser som väsentliga för undersökningens primära frågeställning.

Metod, urval och genomförande

Den kvalitativa samtalsintervjun som metod

I en undersökning av detta slag, som syftar till att ta reda på vad som ligger bakom flyktingars val av bosättningsort, är kvalitativ metod – i detta fall i form av tematiserade samtalsintervjuer – lämpligast att använda. En fördel med de kvalitativa metoderna är den öppenhet och flexibilitet de står för, vilket bland annat innebär att man kan få veta mer än man frågar om. I denna typ av studie är syftet inte i första hand att verifiera eller falsifiera i förväg uppställda hypoteser eller att få veta hur representativa utsagorna är, utan intresset ligger i att fånga upp och förstå individers uppfattning av sin situation och hur de väljer och prioriterar i denna situation. Hur har människan eller familjen bakom epitetet »flyktingen« resonerat och vilken betydelse har myndigheter och annan omgivning haft i ställningstagandet? De kvalitativa intervjuerna är särskilt lämpliga när man vill klargöra människors eget perspektiv på sitt liv, t.ex. känslor och tankar inför en bosättning. Vi har således sett som vår uppgift att på djupet utforska och belysa hur våra informanter kommer fram till sitt val av bosättningsort.

Hur ska man få reda på detta? Visserligen tänkte vi oss inledningsvis in i några motiv som vi tror kan vara styrande för valet, ett naturligt sätt att förbereda sig inför en intervjuundersökning, men dessa möjliga motiv såg vi inte som heltäckande. Vad intervjupersonerna varit med om, hur de ser på sin framtid, vilken information de fått, hur de värderar den, hur de prioriterar, i princip hur de med resonans i sina tidigare erfarenheter och nuvarande intryck gjort sitt val av bosättningsort kan vi bäst få reda på genom att låta dem komma till tals i öppna, tematiserade samtalsintervjuer. Med tematiserade menar vi att vi i vår intervjuguide schematiskt har angivit teman och frågor i intervjun. Öppenheten i intervjusituationen har varit viktig att behålla för att få allt fler infallsvinklar och alltmer detaljerad kunskap. Den kvalitativa metoden är i hög grad en process, i vilken man hela tiden går vidare och är beredd att modifiera och pröva nya hypoteser.

Samtalsintervjuer har det vardagliga samtalet som förebild men skiljer sig ändå från det. Jämfört med det vardagliga samtalet karakteriseras samtalsintervjun av en metodologisk med-

vetenhet och en fokusering på det fenomen man vill informera sig om. Även om man eftersträvar att få det hela att likna ett vanligt samtal, så råder det asymmetri i situationen; intervjuaren är den som leder samtalet och försöker hålla det inom sitt intresseområde. Idealet är att man som i ett vanligt samtal tar och ger, men att de teman och frågor intervjuaren vill diskutera bäddas in i samtalet. Intervjuaren har oftast en serie frågor han/hon vill ställa eller teman han/hon vill diskutera, men inväntar bästa tillfälle att göra det. Spontana upplysningar är dock inte sällsynta. Intervjupersonen ges inte bara tillfälle utan uppmuntras att självmant berätta och beskriva. Genom detta kan forskaren informeras om, upptäcka eller ana betydelser och samband som han/hon tidigare inte tänkt på, vilket främjar helhetsförståelsen.

Att intervjua med tolk är en komplikation, men givetvis också en nödvändighet när språkkunskaperna inte räcker till. En fördel med samtalsintervjun är dock att man ofta kan kommunicera även om språkförbistring i viss mån gäller. Det går att förtydliga eller formulera om en fråga, man kan med nya frågor försäkra sig om att man själv eller intervjupersonen har uppfattat det hela rätt, eller snarare på samma sätt; familjemedlemmarna kan hjälpa varandra. Samtalsintervjun med den närhet den innebär är ur validitetssynpunkt fördelaktig. Validiteten är inbyggd i undersökningsprocessen.

Urvalsprinciper

Hur många intervjuer man bör göra och vilka ska man intervjua är viktiga frågor. Ett vanligt riktmärke vad gäller den första frågan är att man slutar intervjua när man inte får fram något nytt fastän man med all kraft försöker variera sina intervjupersoner. Man har uppnått en mättnad. Vanligtvis har man också en ekonomisk och tidsmässig gräns att rätta sig efter. Materialet ska också omfångsmässigt vara möjligt att ta hand om och bearbeta. Både med tanke på vilka och hur många man intervjuar gäller det att vara rationell; man väljer målriktat och strategiskt och ser till att gå analytiskt framåt i undersökningen. Det är urvalsförfarandet och mättnadsgraden snarare än antalet intervjuer som avgör undersökningens kvalitet. I denna typ av undersökning ligger inte heller något egenvärde i att urvalet är en miniatyrkopia av undersökningspopulationen. Vi inriktade oss således på att göra ett ändamålsinriktat eller målinriktat urval. Urvalet skulle ge oss en möjlighet att upptäcka, förstå och få insikt i vad som ligger bakom flyktingarnas bosättning. Det innebar bl.a. att vi måste identifiera de olika grupper av flyktingar som undersökningen

gäller och sedan välja ett antal individer från dessa utifrån syftet att få variation och helhetsperspektiv. Allteftersom informationen samlas in är det också möjligt att söka undantag eller variationer till de resultat vi börjat skönja, för att på detta sätt kunna nyansera och problematisera informationen.

Viktiga urvalskriterier i studien är också kommunen och ortstypen. Bakom undersökningens tillkomst finns ett intresse att undersöka selektionen till kommuner/orter med olika demografisk och ekonomisk struktur, och med olika attraktionskraft som bosättningsort för invandrare. Kommuner med olikartad struktur och en i förhållande till schablonutdelningen hög respektive låg andel bosatta flyktingar borde alltså ingå i urvalet.

Till att börja med valde vi i samråd med Integrationsverket ut tre kommuner i Skåne, som ansågs representera olika ortstyper vad gäller bl.a. segregationstruktur och försörjningsmöjligheter, kommuner som under 1990-talet haft hög andel bosatta, jämfört med schablonutdelningen under samma tid, och låg andel bosatta. Intervjuerna skulle genom detta strategiska urval av kommuner kunna ge en viss uppfattning om vad som uppfattas som positivt och negativt i olika ortstyper.

I detta samråd med Integrationsverket bestämde vi oss för att genomföra vår studie i Malmö, Ljungby och Svalövs kommuner. Vid inledande diskussioner med flyktingsamordnarna i de utvalda kommunerna visade det sig att det i princip skulle vara omöjligt att finna någon flykting i Svalöv som frivilligt bosatt sig där. De som bodde i Svalöv hade, enligt uppgift, inte primärt valt att bosätta sig där utan i samtliga fall haft andra kommuner i västra Skåne som första bosättningsalternativ. Någon reell valsituation hade uppenbarligen inte gällt. I nytt samråd med Integrationsverket valdes Landskrona kommun som ersättning för Svalöv. De tre kommunerna beskrivs i korthet i kapitlet »Redovisning av intervjumaterialet«, sid 22.

Urval och rekrytering av medverkande i intervjuerna

Val av orter liksom urval av intervjupersoner har skett i samarbete med representanter för Integrationsverket. I enlighet med uppdragsgivarens önskemål har vi i flertalet fall intervjuat personer, som erhållit sitt permanenta uppehållstillstånd tidigast 1998–99. Några med tidigare uppehållstillstånd finns dock med bland de intervjuade, liksom personer med annan nationalitet än de avsedda, eftersom vi inte alltid kunde förhandskontrollera vilka vi fick som intervjupersoner. Vi bedö-

mer inte detta som en nackdel för studien, utan ser det snarare som att vi fått ytterligare några informanter, vars erfarenheter och synpunkter kan jämföras med de övrigas.

Till intervjuundersökningen skulle vi, enligt den ursprungliga planen, välja enbart personer som de tre kommunerna fått schablonersättning för under första halvåret 1999. Adresslistor från Integrationsverket skulle användas för personurvalet. Det visade sig vara en tidsödande och ofta ofruktbar process att rekrytera intervjupersoner via introduktionsbrev, inbegräppet påminnelser, översättningar, samordnande av tolkmedverkan m.m. Vi skulle ha svårighet att inom föreskriven tid få kontakt med personerna i urvalet och få tillstånd till medverkan av dessa. Som kompletterande urvalsstrategi beslöt vi därför att kontakta elevgrupper från de aktuella nationalitetsgrupperna inom Sfi-utbildningen (Sfi = Svenska för invandrare), som efter presentation av projektet kunde anmäla sitt intresse för en intervju. Denna genomfördes antingen samma dag eller vid avtalad tidpunkt. I varje kommun gjorde vi också intervjuer med några »nyckelinformanter«, personer som vi antog hade en grundläggande kännedom om problematiken, som de förvärvat yrkesmässigt eller på andra sätt.

I Malmö intervjuades personal vid Integrationsverket samt vid kommunens samordnade invandrarservice och Sfi-utbildningen, sammanlagt fyra personer. I Landskrona intervjuades en man som dels arbetade som kommunens samordnare i invandrarfrågor och dels arbetade på Sfi som lärare. I Ljungby intervjuades två nyckelpersoner, dels en man som sedan lång tid tillbaka arbetat som invandrarsamordnare i kommunen, dels en kvinna med lång erfarenhet som Sfi-lärare och nu även ansvarig för den verksamheten i Ljungby. Invandrarsamordnaren var själv invandrare, invandrarläraren gift med en invandrare. Den sekundära informationen i dessa intervjuer har använts som komplement och referensmaterial i analysarbetet. Nyckelinformanternas erfarenheter och synpunkter jämförs med vad som kommit fram i intervjuerna med flyktingarna.

Vad gäller urvalet och rekryteringen av intervjupersoner bland flyktingarna använde vi alltså olika strategier i kommunerna. I Landskrona gjordes ett slumpmässigt urval av personer utifrån Integrationsverkets adresslistor, medan intervjupersonerna i Malmö och Ljungby rekryterades via en presentation av projektet inför Sfi-grupper, där ett antal ur respektive urvalskategori anmälde sitt intresse av att medverka. I Ljungby och Landskrona gjordes vardera fyra flyktingintervjuer och i Malmö genomfördes intervjuer med nio flyktingar.

Genomförandet av intervjuerna

Den metod vi använt oss av är bandinspelade, individuella samtalsintervjuer, där de frågor som angivits inledningsvis operationaliserats till intervjuteman. Vi tog också upp teman som livshistoria, kulturell och social bakgrund samt flyktingsituationen. Intervjuerna genomfördes utifrån den intervjuarguide, som framarbetats (se bilaga) och med tillgång till tolk. I ungefär hälften av fallen avböjdes tolkhjälp, och intervjun genomfördes på svenska. Tre personer har ingått i undersökningsteamet, två kvinnor och en man, och var och en har haft huvudansvar för genomförandet i en av de tre undersökningskommunerna. I några av intervjuerna har dock två intervjuare medverkat och i ett fall gjorde två av intervjuerna en gruppintervju med tolk. Intervjuerna tog 45 minuter till 1,5 timme.

Intervjuerna har bandats, förutsatt att intervjupersonen medgivit detta. Fördelen med att bända intervjuerna är att intervjuaren inte behöver ägna sin uppmärksamhet åt att anteckna utan koncentrerat kan följa dynamiken i intervjun. Dessutom ökar tillförlitligheten i dokumentationen och man kan redovisa sitt material med hjälp av genuina citat. Nackdelen är att informanten ibland upplever det som obehagligt eller integritetskränkande att samtalet spelas in på band. I ett par fall har detta varit fallet i vår undersökning och dokumentationen av intervjuerna har då skett via direktanteckningar och minnesanteckningar.

Kvalitativa intervjuer ger vanligen information av mera personlig art än andra metoder. Detta ställer höga etiska krav på forskarna. Samtliga intervjupersoner har informerats noga om undersökningens syften och karaktär och tillförsäkras anonymitet. Intervjuerna har utförts och dokumenteras på sätt som ska garantera att uppgifter av personlig karaktär hanteras konfidentiellt och med respekt för de intervjuades integritet. Bandinspelningar och utskriftskopior av intervjuer har förvarats på säkert sätt. I redovisningen återges inga uppgifter som kan leda till identifiering.

Synen på intervjupersonerna som tänkande subjekt är central i den kvalitativa intervjun. Vår ambition var således att ge intervjupersonerna mesta möjliga utrymme, att få deras berättelser och synpunkter, att lyssna. Vår utgångspunkt var att intervjupersonerna fattat ett beslut om sin bosättningsort byggt på tidigare händelser och en upplevelse av situationen i det land de nu befinner sig i. Deras val kan ha skett självständigt eller i samverkan med andra, men de kan också ha bestämt sig för att överlåta åt andra att besluta om var de ska bosätta sig. Vår utgångspunkt bäddade för en positiv intervjuatmosfär och ett brett och djupt samtal om vårt problemområde.

Rosengård, Malmö

Malmö – urvalet och genomförandet av intervjuerna

I Malmö fick vi kontakt med samtliga nio intervjupersoner via personliga presentationer av projektet inför elevgrupper av olika nationaliteter inom Sfi-undervisningen vid Komvux i Rosengård. Inom tidsramen för undersökningen var det inte möjligt att få en bredare och därmed mera representativ urvalsgrupp. I gruppen intervjuade saknas t.ex. högutbildade flyktingar. Presentationerna tolkades till de förekommande språken, varpå de som var intresserade av att medverka fick en tid uppsatt för intervjun. Intervjuerna utfördes i ett rum i anslutning till skollokalerna. Tolk användes vid alla intervjuer utom två, där intervjupersonerna föredrog att prata svenska. Samtliga intervjuer bandades och har transkriberats ordagrant. De intervjuades nationalitet, kön, ålder, familjesammansättning och boende:

- A. Irakisk kurd, kvinna i 30-årsåldern, gift med barn, bor i förortsområde, hyreslägenhet.
- B. Irakisk kurd, man i 50-årsåldern, gift med barn, bor i förortsområde, hyreslägenhet
- C. Irakisk kurd, man i 25-årsåldern, ensamstående
- D. Kosovoalbansk kvinna, 30-årsåldern, gift med barn, bor i hyreslägenhet i förortsområde.
- E. Kosovoalbansk kvinna, gift med barn, bor i radhus utanför Malmö.
- F. Irakisk kvinna, 60-årsåldern, ensamstående, bor centralt i hyreslägenhet.
- G. Libanesisk man, 25-årsåldern, gift med barn, bor i förortsområde, hyreslägenhet, familjeanknytning.
- H. Iransk man, 30-årsåldern, gift med barn, bor i förort, hyreslägenhet, familjeanknytning.
- I. Irakisk man, 30-årsåldern, gift med barn, bor i hyreslägenhet, förort.

Landskrona – urvalet och genomförandet av intervjuerna

När väl valet av kommun var gjort utgick vi från de listor vi fick från Integrationsverket på individer som bor i Landskrona, för vilka kommunen erhållit schablonersättning och som fått uppehållstillstånd huvudsakligen under 1998/99. För Landskronas del fanns det åtta personer som passade in på de givna urvalskriterierna. Det visade sig emellertid snart att några personer inte längre bodde i Landskrona eller av

andra skäl inte var tillgängliga. I samråd med Integrationsverket utökades sökområdet då till att också omfatta andra nationaliteter än de ursprungliga och även inkludera individer från Bosnien.

Efter diskussioner med Komvux och Sfi-lärare valdes därpå åtta individer ut, utgångspunkten för urvalet var de datalistor med namn och andra personuppgifter som vi fått från Integrationsverket. De utvalda personerna kontaktades via brev som skickades till respektive hemadress. I brevet bad vi personen att kontakta oss. Skedde inte detta inom loppet av några dagar ringde vi, där detta var möjligt, själva upp den presumptive intervjupersonen. I två fall gjorde vi hembesök utan att telefonkontakt etablerats. Av de åtta i urvalet var fyra män vilka att bli intervjuade: två bosniska män, en kosovoalbansk man och en man från Irak. En man från Bosnien och mannen från Irak var ensamstående, de två andra var gifta. Husturna deltog aktivt i intervjuerna. Detta upplevdes som en fördel eftersom de förstod och pratade bättre svenska än sina respektive män, dessutom fick vi mer än intervjupersonens syn på bostadsvalet.

I samtliga fall ägde intervjuerna rum hemma hos intervjupersonerna. De medhavda fastlagsbullarna bidrog till att en gemytlig atmosfär skapades och att samtalet flöt lätt och otvunget från början. Det upplevdes som extra viktigt att vi lärde oss att »förstå varandras språk« innan samtalet fokuserades på boendevalet (Intervjuarens skånska i kombination med ett djupt röstläge kan ibland förorsaka problem i samtal med invandrare).

Inga tolkar användes under intervjuerna. Under diskussionerna med intervjupersonernas Sfi-lärare framkom det att intervjuerna kunde genomföras utan assistans av tolk. Vid något enstaka tillfälle under många timmars samtal uppstod svårigheter, som löstes med hjälp av männens fruar och med förtydliganden. De båda ensamstående männen pratade förhållandevis bra svenska.

När intervjupersonerna tillät bandades intervjuerna. Under två av intervjuerna var bandspelaren på under hela samtalet. Vid de två andra ville intervjupersonerna inte att samtalet skulle bandas. Intervjun registrerades istället genom att vi gjorde uppehåll i samtalet under vilka intervjuaren summerade genom att prata in i bandspelaren. Intervjupersonen fick därvid tillfälle att kommentera och förtydliga vad som pratades in.

Allt intervjumaterial har transkriberats. Tillvägagångssättet har varierat. Vid två tillfällen har band, där intervjuarens summeringar pratats in, och kompletterande anteckningar använts, i de två andra har en ordagrann transkribering ägt rum.

Landskrona

- A. Bosnier, man, 25-årsåldern, ensamstående utan barn. Kom till Sverige 1994, bor i hyresrätt med eget kontrakt med en borgenär, privat värd, i centrala Landskrona.
- B. Kosovoalban, man, c:a 30 år, gift, ett barn. Kom till Sverige 1992 först till Hallstahammar, 1995 till förläggningen i Landskrona. Bor i hyreslägenhet i centrala Landskrona.
- C. Irakier, man, 20-årsåldern, ensamstående utan barn. Kom till Sverige 1998. Till förläggningen i Landskrona samma år. Bor i hyresrätt i centrala Landskrona.
- D. Bosnier, man, 25-årsåldern, gift, ett barn. Kom till Sverige 1998, bodde under asyltiden hos hustruns familj i Landskrona. Bor i hyresrätt i utkanten av centrum.

Ljungby – urvalet och genomförandet av intervjuerna

I Ljungby genomfördes fyra intervjuer med flyktingar, tre kosovoalbanska män och en man från Iran.

- A. Iransk man i 25-årsåldern, ensamstående, kvotflykting, kommunplacerad i Ljungby. Bor i en liten enrumslägenhet i centrala Ljungby.
- B. Kosovoalbansk man, 20-årsåldern, gift, inga barn. Bor tillsammans med fru, sina föräldrar, 3 syskon och den ena systemans man i en 4-rumslägenhet i centrala Ljungby. Familjen vistades på förläggning under de sju år de fick vänta på permanent uppehållstillstånd. De ordnade efter uppehållstillståndet själva bostad i Ljungby, istället för att välja någon av de anvisade orterna. Privat hyresvärd, hög hyra.
- C. Kosovoalbansk man, 40-årsåldern, fru och fem barn. Familjen bor nu i en trerumslägenhet i centrala Ljungby. De bodde under en kort period efter uppehållstillståndet i Trollhättan. Vistades sammanlagt fyra-fem år på förläggning på fyra olika platser i Sverige.
- D. Kosovoalbansk medelålders man, bor i en enrumslägenhet i östra Ljungby. Hustru och barn bor i en fyrrumslägenhet i samma stad.

Vid glasskiosken i Ljungby centrum.

Den unge mannen från Iran var som nämnts ovan ensamstående, de övriga hade familjer i Ljungby och gav i intervjuerna också inblickar i sina familjers syn på situationen.

Samtliga intervjupersoner deltog vid tiden för intervjun i Sfi-undervisning och Sfi-lärarna förmedlade våra kontakter med dem. För intervjuerna fick vi ett rum på skolan till vårt förfogande, där vi i lugn och ro kunde samtala. Några svårig-

heter att få intervjupersonerna att ställa upp på en intervju har inte förekommit. Intervjuerna har enligt intervjuarens mening genomförts i förtroendefull och gemytlig stämning.

Den tolk som avtalats lämnade på grund av sjukt barn återbud samma dag som intervjuerna ägde rum, vilket givetvis var en misräkning. Två av intervjupersonerna visade sig dock tala utmärkt svenska och även med de två övriga fungerade intervjuerna/samtalen med förenade ansträngningar förhållandevis bra. Ytterligare en intervjuperson var vidtalad, en kvinna från Kosovo, som dock måste lämna återbud då hon fick skynda sig till dagis för att hämta sitt barn som insjuknat. Samtliga intervjuer har spelats in på band och därefter transkriberats ordagrant.

Redovisning av intervjumaterialet

Validiteten

Hur pass väl svarar vårt urval och den information vi samlat in genom intervjuerna mot studiens syfte och problemställning? Undersökningens karaktär av pilotstudie, med syftet att ge vägledning för en mer ambitiös undersökning, innebär att vi inriktat oss mer på att utforska problemställningen än på att få generaliserbarhet i resultaten. Urvalet har därför inte gjorts för att representera flyktingpopulationen i sin helhet. Både kommuner, urvalsgrupper och intervjupersoner har valts strategiskt, i syfte att lyfta fram och spegla vissa teman och perspektiv: Vad styr valet av storstaden respektive den mindre orten som bosättningsort? Vilken betydelse har närheten till anhöriga och landsmän ställt mot utsikten att få arbete? Vilka premisser och motiv har flyktinggrupper med olika bakgrund och exilsituation i sitt boendeval? Hur förhåller man sig till framtiden i det nya landet – sin egen och barnens? Med dessa frågor som utgångspunkt för undersökningen menar vi att urvalet borgar för en hög validitet. Frågorna återspeglas väl i intervjumaterialet. Samtidigt ger det lilla urvalet vissa begränsningar. De högre utbildade bland flyktingarna är t.ex. dåligt representerade, liksom de grupper som inte nås av Sfi. Samtalsintervjuns form har i stort sett fungerat som avsett, dvs. vi har kunnat få en bred, djup och konkret information om personliga erfarenheter och upplevelser genom de berättelser som intervjupersonerna gett oss. Med förbehållen ovan utgör det samlade intervjumaterialet ett relevant och rikt underlag för en analys av undersökningens frågeställningar.

I den fortsatta framställningen beskriver vi först i korthet de tre kommunerna, som en bakgrund till analysen av intervjumaterialet. Därefter redovisas analysen av motiven för bosättningsvalet utifrån de preliminära teman som anges nedan. I de citat och intervjuutdrag som interfolierar analysen har tal-språket i undantagsfall korrigerats rent grammatiskt, för att få en begriplig text. I textutdragen står **I** för intervjuaren och **R** för respondenten, intervjupersonen. Ett eller flera utelämnade ord i citaten markeras med ---. Avslutningsvis sammanfattas och diskuteras resultatbilden, bl.a. utifrån perspektivet på *bosättningen* som process. Boendet är en del av ett livshistoriskt sammanhang. Speciellt för människor i en omvälvande

livssituation kan det längre perspektivet på bosättningen och dess konsekvenser vara svåröverskådligt. I slutet kommenterar vi också de strukturella och administrativa villkoren för boendevalet, samt hur integrationsmålet ska kunna förenas med kraven på människors självbestämmande.

Kommunerna

Malmö, Landskrona och Ljungby är kommuner med olikartad prägel vad gäller storlek, läge och befolkningsstruktur, men också vad gäller företagsstruktur, arbets- och utbildningsmarknad, kulturell och social miljö. I följande avsnitt presenteras kommunerna i korthet.

Malmö har totalt omkring 255 000 invånare. Här bor 57 000 personer som är födda i utlandet (22 procent) och därtill 33 000 med utländsk härkomst, dvs. med minst en förälder född utomlands. Malmö är en av Sveriges invandratätaste kommuner och hade under större delen av 1990-talet ett mycket stort flyktningmottagande. Samtidigt har kommunen extremt hög arbetslöshet, stor andel bidragstagare och en uttalat segregerad bostadsområdesstruktur. Utgifterna för socialbidrag är det högsta i landet pga. flyktningantalet (ungefär tre gånger så högt som riksgenomsnittet)

Stora invandrarstadsdelar i Malmö är förortsområden som Rosengård (83 procent med utländsk bakgrund), Fosie (45 procent) och Hyllie (34 procent), men också vissa centrala delar av staden har bostadsområden med höga andelar invandrare (t.ex. Södra Innerstaden, 46 procent). Innemot hälften av de utlandsfödda Malmöborna har bott i landet mindre än tio år.² De flesta saknar arbete. Förvärvsfrekvensen är betydligt lägre än bland svenska medborgare. Bara 34 procent av de utländska medborgarna har arbete jämfört med 70 procent av svenskarna.³

Enligt SCB:s statistik för 1998 förvärvsarbetade totalt 62 procent av Malmös innevånare i åldern 16–64, vilket är mindre än för Skåne län (70 procent) och för riket (73 procent). De arbetssökande uppgick i februari 2000 till drygt elva procent av befolkningen, en högre siffra än för länet (åtta procent) och för riket (sju procent).

Malmö är administrativt och kulturellt centrum för regio-

2 Malmö stadskontor, *Strategisk utveckling*, Elisabeth Pålsson, 1999.

3 Malmö stadskontor och Länsarbetsnämnden, *Från kris till tillväxt*, Mats Andersson m.fl. 1999.

Utanför biblioteket i Landskrona.

nen, har ett stort utbud av högskole- och universitetsutbildningar inom räckhåll, universitetssjukhus m.m. Den främsta orsaken till att man som flykting bosätter sig i Malmö är enligt våra nyckelinformanter närheten till släktingar och vänner, landsmän. Storstadens attraktionskraft, klimatet och närheten till kontinenten, hemlandet är också faktorer som anses ha betydelse.

Landskrona är en invandrantät kommun med drygt 12 procent av de 37 500 invånarna födda utanför Sverige. I Landskrona har under många år funnits en flyktingförläggning. Kommunledningen har, kanske som en följd av nedläggningar och ekonomiska svårigheter för några av Landskronas basindustrier och den därmed höga arbetslösheten, under 90-talet haft en invandrar/flykting vänlig politik allt i avsikt att fylla upp den stora andelen tomma lägenheter som fanns i Landskrona för tio år sedan och som delvis finns än idag.

I sammanhanget är det viktigt att framhålla Landskronas tradition som en invandrarvänlig stad. Varvet, när det gick som bäst under slutet av sextiotalet och fram till mitten av sjuttiotalet, hade en internationell uppsättning arbetare från

många olika länder. Liksom i övriga landet har 90-talets invandrare en annan status och möts ofta av mer negativa attityder än under den epok då invandrarna med sin arbetskraft ansågs bidra till välfärden.

Totalt 66 procent av Landskronas innevånare i åldern 16–64 förvärvsarbetade 1998 enligt SCB:s statistik, vilket är mindre än för såväl Skåne län som riket i dess helhet. De arbetssökande i åldrarna 16–64 år uppgick i februari 2000 till nio procent av befolkningen, en något högre siffra än för övriga Skåne län (åtta procent) och för riket (sju procent).

I Ljungby kommun bodde enligt SCB:s statistik 27 376 personer i december 1998. Av dessa var åtta procent av männen och nio procent av kvinnorna utrikes födda. Detta kan jämföras med siffrorna för riket som helhet, där andelen utrikes födda under samma period var elva procent, lika för män och kvinnor.

Totalt 79 procent av invånarna i Ljungby i åldern 20–64 år förvärvsarbetade 1997 enligt SCB:s statistik, vilket är något mer än vad som gällde i länet (76 procent) och i riket (72 procent). De arbetssökande i åldrarna 20–64 år uppgick mars 1999 till fem procent av befolkningen, samma siffra för män och kvinnor, en något lägre siffra än i länet (sex procent) och i riket (nio procent män, sju procent kvinnor). Tillgången på arbete har i Ljungby således varit förhållandevis god i jämförelse med många andra delar av landet. Detta framhålls också i de kontakter vi haft med anställda i kommunen.

Preliminär analys

Redovisningen och reflektionerna över materialet utgår från de teman och perspektiv som angetts ovan och i inledningen, och som tas upp i intervjuguiden. Både i detta och i efterföljande kapitel tar vi också upp teman och infallsvinklar som tillkommit efterhand i intervju- och analysarbetet. Till dessa nytillkomna teman hör perspektivet på bosättningen som *en process kopplad till flyktingsituationen*, en resa i ett okänt land. Ett tema som emanerar ur intervjumaterialet är också *upplevelsen av tvång/frivillighet* i bosättningen. I Integrationsverkets uppdragsbeskrivning formuleras ett intresse av att få klargjort vilka faktorer som påverkar den enskilde i en »valsituation mellan olika bosättningsorter«. Intervjuerna tar upp många begränsningar i denna valsituation, och man har ibland svårt att formulera sig i termer av preferenser, önskemål eller kalkyler. Frågan om bosättningsvalet måste därför

problematiseras, och kanske formuleras om till en fråga om strukturella möjligheter och hinder.

1. Närheten till anhöriga/landsmän
2. Möjligheter att få arbete
3. Möjlighet till utbildning
4. Klimatet och läget
5. Religionens betydelse
6. Kunskap om orten
7. Storstad – mindre stad?
8. För barnens skull
9. Upplevelse av tvång/självbestämmande

Närhet till anhöriga/landsmän

Det är ett välkänt förhållande att många flyktingar redan som asylsökande bott tillfälligt hos släktingar i invandratäta områden, och väljer att bo kvar i samma kommun, sedan man fått permanent uppehållstillstånd. Många flyttar också »sekundärt« från den kommun där man placerats och erbjudits introduktion till en ort där man har släktingar eller landsmän. Även de som bott på förläggning under asyltiden väljer ofta en »invandratät« kommun när de fått uppehållstillstånd. Våra nyckelinformanter framhåller närheten till anhöriga eller landsmän som det allra vanligaste skälet till bosättningen.

Vad betyder detta motiv för olika nationalitetsgrupper, för män och kvinnor, för grupper med olika utbildningsnivå? Vilka konsekvenser får det, t.ex. i form av konflikter och spänningar i förhållande till andra motiv? Motivet är centralt för förståelsen av den situation flyktingar befinner sig i och hur de agerar. Det är också centralt om man vill verka för en mera heterogent boende. Vi börjar med att beskriva hur de intervjuade förhåller sig till motivet.

Malmö

Närheten till släkt och vänner är det motiv för valet av bosättningsort, som de flesta intervjuade i Malmö framhåller som viktigast. Ibland anges det som ett av flera skäl, men i många fall tycks det, som i citatet nedan, ha varit helt utslagsgivande.

Anledningen att jag kom hit till Malmö var att min bror har bott här sedan 12–13 år. Och jag har också två systrar som är bosatta här i Malmö. Och för ett år sedan avled min mor

här i Malmö och hon är begravd här... Jag har ingen släkt kvar i hemlandet. (*Irakisk kvinna*)

Betydelsen av att bo bland människor som man har nära relationer med betonas i de allra flesta samtalen. I en annan av intervjuerna resonerar en kvinna om betydelsen av nära relationer jämfört med betydelsen av att få ett arbete. Hon vill gärna ha jobb, men vet inte om hon skulle kunna flytta, ifall hon eller mannen får arbete på annan ort. Familjen kommer närmast från en flyktingförläggning i Jönköping, men flyttade till Malmö för att få nära till släktingar.

R: Bra att få jobb, men det är inte bra att jag alltid är ledsen. Däruppe (på flyktingförläggningen) var jag ledsen. Vi tänkte alltid på vårt land.

I: Då vill man ha människor hemifrån att prata med.

R: Ja

Behovet av att bo nära släktingar och vänner från hemlandet kan kopplas samman med ett kulturellt mönster för umgänge och relationer, som finns hos en del invandrargrupper. En iransk man förklarar i en intervju sitt och andra invandrares bosättningsmönster på följande sätt:

Det är så alltså att mänskligheten har valt att bo i grupp i samhällen och för oss som kommer hit från främmande land har sociala länkar och släktskap haft stor betydelse då det gäller att bestämma var vi ska bosätta oss. (*Iransk man*)

Släktingarna är ibland svenska medborgare och har bott länge i Sverige. För de nyanlända kan de vara förbindelselänkar till kunskap och kontakter i det nya samhället, och samtidigt fungera som traditionsbevarare.

Jag har också släktingar som har varit här många år, upp till åtta, nio år. De är alltså svenska medborgare. Vi har alltså valt att komma hit till Malmö för att slakten har varit ganska stor. Och min fru som kom hit före mig flyttade också hit för att hon hade släktingar här. (*Irakisk man*)

Inte bara släktingar utan också vänner eller bekanta från hemlandet kan vara viktiga som förmedlare och hjälpare. En äldre kvinna lyckades få en lägenhet centralt i Malmö genom en god vän, som bott länge i Sverige.

Det var före jag fick uppehållstillstånd. Jag var inneboende hos en väninna och väntade på uppehållstillstånd. Det var

fem månader som jag väntade på uppehållstillstånd. (*Kurdisk kvinna*).

Också nackdelarna, de ofta oförutsedda negativa konsekvenserna av att bosätta sig nära landsmän och släkt, beskrivs i intervjuerna.

Det är både bra och inte bra. Både fördelar och nackdelar. Med många landsmän man kan känna sig bättre, man kan känna sig tryggare. Å andra sidan får man brister i svenska språket.

Det är inte bara den språkliga kompetensen som man går miste om. De flesta intervjuade är klart medvetna om hur segregationen skapar sociala problem, resursbrist och negativ stämpling, hur den medverkar till marginalisering och främlingshat. Inte minst med tanke på barnen och deras framtid önskar sig många bort från den invandrarmiljö man valt. Samtidigt finns tryggheten där. Familjen är inte en individ, med ett fritt val, utan en social enhet med många samhörigheter. Utdraget nedan ur en intervju med en kosovoalbansk kvinna illustrerar dilemmat väl.

R: ...ja det är bra att bo här. Det är mycket folk och mycket barn där vi bor just nu, men jag skulle gärna bo där det är lite mindre. Det är bättre när det är mindre samhälle för barnen. Det är bättre för barnen att bo där det är lite mindre folk runt omkring.

I: Skulle du kunna tänka dig att flytta till en mindre ort?

R: Nej, barnen vill inte.

I: De har sina kompisar?

R: Ja.

I: Varför tror du att det skulle bli bättre för dem på en mindre ort?

R: Det är bättre och tryggare för barnen när de går i skolan. Det är mindre folk och det är kanske lättare.

I: Vad är jobbigt med att det är en större ort?

R: Det är lite enklare när det inte är så stor stad. Med många ungdomar det bildas gäng och det är lätt att börja dricka alkohol och börja använda droger.

I: Är du orolig för dina barn?

R: Ja.

Landskrona

Hos tre av de fyra intervjupersonerna i Landskrona har närheten till familjen varit av vikt vid valet av bosättning. Undantaget utgörs av en man som inte har någon familjemedlem i Sverige. Närheten till vänner och ett lokalt kulturellt nätverk har i detta fall betytt mycket.

I två av fallen är det närheten till hustruns familj och släkt som varit av betydelse. I bägge dessa fall hade mannen vid tidpunkten för bosättningsvalet inga familjemedlemmar i Sverige, alltmedan hustrun i dessa fall hade såväl föräldrar som syskon och övrig släkt i Landskrona.

I ett fall fanns ingen familjemedlem i Landskrona, men väl i Lund. De goda kommunikationerna mellan städerna gjorde att valet av Landskrona var naturligt, andra faktorer spelade också in, såsom vänner och andra nätverk i Landskrona:

Under tiden jag bodde i flyktingförläggningen skaffade jag mig många kompisar i Landskrona, inte bara bland landsmän och invandrare utan också bland svenskar.

Att bo bland landsmän har också andra fördelar. Närheten till affärer med möjligheter att handla speciella varor upplevdes som mycket positivt, framför allt så gällde detta vid inköp av matvaror: »Det är inte alltid som man hittar det man vill ha i en svensk affär«.

Det sociala nätverket är viktigt. Att det finns andra landsmän än familj och släkt upplevdes som något positivt, tillgången till olika nationella klubbar och föreningar var också positivt. Ingen av de intervjuade påstod sig vara regelbunden i sina kontakter med dessa föreningar: »Det händer att vi går dit, ibland, framför allt då min man«.

Ljungby

Vad betyder närheten till släktingar och landsmän i en mindre stad, en stad där det finns relativt få invandrare och liten grad av organiserad invandrarkultur?

Den upplevelse av isolering och utanförskap som man som främling ofta har, och som kan vara särskilt påtaglig på den mindre orten, där de sociala nätverken är väletablerade⁴, är enligt Malmö-intervjuerna ett vanligt skäl att flytta till storstaden, där släktingarna bor. Intervjuerna i Ljungby motsä-

⁴ Om främlingskapets sociologi, se t.ex. Elias, N. & Scotson, J. L., *The Established and the Outsider*, London, Sage, 1994.

ger inte behovet av landsmän, men man kan också se ett medvetet val att undvika för många landsmän eller invandrare. Familjen som citeras nedan hade under kort tid bott på annan ort och upplevde koncentrationen av invandrare där som negativ. I Ljungby fanns det färre invandrare och kontakterna både med svenskar och invandrare var bättre:

Vi har inte problem med människor. Bra för barnen. I X-stad bor många som inte har papper, tillsammans med andra invandrare. Många tillsammans. Man vill inte bo tillsammans, inte nej.

Det som tydliggörs i intervjuerna i Ljungby är dels vad kontakten med anhöriga och landsmän betyder, den är viktig, men alla vill inte ha en stor samling landsmän omkring sig. Vad man skulle kunna kalla en liten »koloni« kan vara tillräcklig:

I: Har ni många vänner här som kommer från Kosovo?

R: Här bor tio familjer.

I: Träffas ni?

R: Ibland. Jag går i skolan.

I: Vad gör du på eftermiddagarna?

R: Då kommer barnen från skolan. Äta, promenera lite. Läsa.

I: Ni som går i samma klass träffas ni på fritiden?

R: Jo, ibland. I affären.

I: Inte hemma hos varandra.

R: Nej.

Inga landsmän alls kan å andra sidan för speciellt för den vuxne leda till närmast total isolering. Vår vuxne, men fortfarande unge, intervjuperson från Iran var vad både socialt medelsam och socialt sökande men klagade ändå djupt över sin sociala isolering:

I: En vanlig dag så är du här på skolan och sen går du hem resten av dagen och är ensam. Har du någon som du träffar på fritiden?

R: Ingenting, ingenting till sex dagar kan man säga jag är inte så mycket kontakt. Skolan och hem, jätte tråkigt, jätte tråkigt. Åh, Herre Gud! Jätte tråkigt.

I: Kan du inte gå till motionscentra eller något liknande? Eller det kostar pengar?

R: Ja det kostar mycket pengar.

I: Det har du inte råd med?

R: Nej!

I: Gå och simma?

R: Det vill jag ju men, jag vill träna, bra för mig jag sitter inte bara själv och jag tänker inte så mycket. Så jag går ut och tränar lite simmar eller bara , men det kan jag inte. Det kostar mycket pengar.

I: Det finns ingen förening här du kan gå med i?

R: Nej! Kanske finns, men jag känner inte till något sådant. Jag har inte jobb jag måste tänka så här min ekonomi. Jag kan inte gå ut och måste sitta till cafeteria och dricka kaffe och träffa folk och prata lite med folk ... sex dagar måste jag sitta hem och ändå kanske kan man gå ut.

Hans högsta önskan var att få flytta till en större stad med ökade möjligheter att träffa kompisar i sin egen ålder:

I: Du vill flytta till en större stad?

R: Absolut det vill jag. Jag vill leva förstår du. Ljungby kommun, jag tror att det är en bra kommun, bara inte för mig. Jag vill känna folk jag vill ha lite social kontakt. Jag vill känna liv, jag vill vara med kompisar, träffa kompisar

Arbete var för denne person liksom för många andra betydelsefullt, men om han skulle tvingas prioritera gick inte arbete före vänskap:

I: Om du skulle få jobb i Ljungby, skulle du stanna i Ljungby då kanske?

R: Jag vet inte. Jag tänker att pengar är inte allt i livet och precis kan man säga många människor behöver pengar alltså i livet, bara pengar alltså. Men pengar är inte allt jag måste ha lite kontakt, bo med andra personer så jag känner lite kärlek och så.

Många av intervjusamtalen visar på komplexiteten i boställningsvalet. Det är många motstridiga motiv, hinder och erfarenheter som finns med i sammanhanget när man står inför situationen att välja ort. Längtan efter vänner och släktingar är reell, den stärks av främlingskapets erfarenhet, men får kanske också en symbolisk betydelse. All den frustration, ensamhet, otrygghet och kyla man ofta erfar i det nya landet kan få en lindring i mötet med människor som står en nära. Längtan efter ett möte med andra människor inbegriper dock också svenskar och flera väger i sitt val in möjligheten att komma i kontakt med svenskar, något som nedanstående två citat visar:

I: Varför blev det Ljungby. Var det en slump?

Tidig förmiddag i en av Ljungbys parker.

R: Nej för att vi tyckte bara om södra Sverige, vi var trötta på norra Sverige. Det var kallt och det var mycket tyst. Det är så lite, folket är mycket tyst ... Ingen som går ut och som pratar och så här... ...det kallar jag för tyst.

I: Ni kom närmare hem!

R: Ja, vi kom närmare hem och vi har en kusin i Kalmar.

R: Jag har inte med kontakt med svenska människor, jag vill känna folk. Jag måste känna folk så jag kan säga så att i mitt land finns det en dålig regi.

Påtagligt är att de kontakter med svenskar man eftersträvar inte heller alltid är så lätta att etablera i den lilla staden. De vuxnas invandrarnas kontakter med svenskarna är enligt den beskrivning vi fått mest av hälsningskaraktär. Barnen däremot har lätt att hitta svenska vänner:

Det fungerar mycket bra med barnen. De har många svenska kompisar.

De vuxnas sporadiska kontakt med svenskar och barnen och ungdomarnas rikligare kontakt, liksom »kolonins« betydelse, av en av nyckelpersonerna:

R: Jag brukar fråga dem. Har du någon svensk att prata med?
 Nej, det har man inte. Några har svenska bekanta, nån hälsar på grannen, nån har kanske bjudit in grannen, men inte mer. Jag vet inte heller om det är någon jättelängtan att få det, för man umgås med sina egna.

I: Är man tillräckligt många så man kan ha ett umgänge med landsmän?

R: Ja det är dom. Sen är det klart att barnen får ju svenska kompisar. Och det tycker dom är jättebra.

Möjligheter till arbete

Det är bl.a. möjligheterna för invandrare att få jobb på orter med arbetskraftsbehov som föranlett diskussionerna om hur flyttningsmönstren kan ändras. Arbetet ses inte bara som försörjningskälla utan som den naturliga möjligheten till språkräning, sociala kontakter, integration i det svenska samhället. Inte minst erfarenheterna från 1970-talets stora arbetskraftsinvandring visade på sambandet mellan arbete och integration.

Arbetslösheten bland det senaste årtiondets invandrare är utbredd och långvarig även bland de högutbildade, och sämst läge har storstädernas flyktinggrupper. Det finns orter, vanligen mindre kommuner, där möjligheterna är bättre än på andra håll till både arbete, bostad och service. Varför attraheras man inte av dessa? Vad betyder arbete och försörjningsmöjligheter för valet av bostadsort?

Malmö

Det är ett stort tryck på Malmö, väldigt många invandrare som har flyttat hit till Malmö. Här finns inte så många arbetstillfällen. Det är stark konkurrens. Det är väldigt svårt till och med om man vill driva något eget företag eller starta eget.
(Iransk man)

I Malmö är som nämnts förvärvsfrekvensen bland de invånare som har utländsk bakgrund extremt låg. Bara omkring en tredjedel av dem som står till arbetsmarknadens förfogande har arbete. I invandrartäta områden som Rosengård är arbetslösheten kompakt. Men om detta har de nyanlända invandrarna oftast ingen kunskap. De flesta tror att i en så stor stad måste det alltid finnas arbete, säger en av våra nyckelinformanter.

Man hoppas på att få arbete, man »har något på gång«, men oftast visar det sig att det var ingenting, att det bara var visioner, planer som man har, som aldrig förverkligas... (*Personal, invandrarservice*)

En kosovoalbansk man flyttade från en mindre ort i norra Skåne till Malmö, främst för att få närmare till släkt och landsmän, men också av andra skäl:

Jag trodde det skulle finnas fler arbetstillfällen här i Malmö i och med att det är en stor stad.

Jag hoppas att jag hittar jobb här i Malmö. Det är stora stan och mycket människor och firmor här. Men några personer säger nej. Det finns många arbetslösa här. Men om du vill flytta till Norrland så kanske du får tillfälle. (*Irakisk man*)

Bland de intervjuade finns många, både kvinnor och män, som ger starka uttryck för sin önskan om arbete. En del är beredda att bryta sitt introduktionsprogram för varje erbjudande om jobb, vilket som helst och var som helst

I: Om du fick ett jobb nu, någon annanstans, på en mindre ort, skulle du flytta då?

R: Ja, ja.

I: På en gång?

R: Ja, ja.

I: Då skulle du bryta upp?

R: Ja, ja. Jag lämnar Malmö och går till mitt jobb. (*Irakisk man*)

Jag läser platsjournalen varje vecka ---- om jobbet passar mig ringer jag till dom, och dom säger att dom ringer mig och då väntar jag. Och dom ska skicka brev till mig och jag väntar, men det kommer inte. Jag vet inte. Och ibland skickar jag också meritförteckning och information till dom. Och jag väntar att de ska svara men det blir inget.

I: Dom svarar inte.

R: Ja de svarar inte. Jag ringer på telefon, skickar anmälan på Internet. Jag har Internet hemma. Det kommer inga svar. Jag vet inte. Jag tänker det är för att jag är invandrare, inte svensk. (*Irakisk man, bilmekaniker*)

De flesta av de intervjuade i Malmö ser dock inte arbete som en realistisk möjlighet i nuet, utan en mera långsiktig förhoppning.

När jag lärt mig svenska kanske. Jag kan alltså tänka mig att flytta till en annan ort eller mindre stad om jag får ett bra jobb, bra inkomst, men jag kommer att bevara kontakterna med mina släktingar. Om jag lyckas att få ett bra jobb jag kan tänka mig att flytta. (*Iransk man*)

Förmodligen sammanhänger denna koppling mellan språk-kompetens och arbete med att vi gjorde urvalet till intervjuerna inom ramen för Sfi-undervisningen. Den svenska integrationspolitiken innebär att de nyanlända först efter att ha genomgått introduktionsprogrammet och klarat Sfi-proven kan få hjälp till arbete genom arbetsförmedlingen. Att bryta svenskundervisningen för att satsa på arbete uppmuntras inte. I en nyckelintervju med Sfi-personal diskuteras problemet:

R: Problemet med de jag träffar är att de inte har Sfi-betyg. För så fort de har ett Sfi-betyg så har de ju möjlighet att få ett jobb. Jag hade någon elev som hade blivit lovad ett jobb i en annan kommun. Hon var beredd att flytta, sluta här och börja jobbet. Och trodde att hon skulle klara sitt Sfi-betyg, men det gjorde hon inte.

I: Och då går hon miste om jobbet och sin plats.

R: Ja, plus att hon då faktiskt redan sagt upp sin Sfi-plats här, så då fick hon vänta tills det blev en plats för henne igen.

I: Men om de aldrig klarar det här testet?

R: Nej, men man ska ju aldrig ge upp. Särskilt när det gäller de unga, så är det klart de måste tjäna på att lära sig svenska ordentligt, att få utbildning. Då måste man ge signalen, kämpa på! Om ett år eller två är du klar. Men sen när det gäller de lite äldre, och där det fullständigt gått i stå. Vad man ska göra, jag vet inte... Jag vet inte vad de ska kunna få för arbete, men det borde ju finnas alltså, man borde släppa lite på kraven, man borde ha den kreativiteten att ge dem andra slags möjligheter... Det här är ju människor som har livserfarenhet, som kan mycket praktiskt. Men ansträngningarna att ge de här människorna arbete, de har fullständigt gått i stå.

Viljan att få arbete handlar inte bara om försörjning. Flera beskriver arbetet som ett sätt att få kontakt med andra än landsmän, lära sig språket och bli accepterad i det nya samhället.

Jag skulle vara på bättre humör om jag fått ett jobb, för att lära sig svenska det har man lika mycket möjlighet att lära sig på sin arbetsplats som i skolan. Där har man direkt kontakt med svenskar. Och när man kommer till jobbet då är

man gladare och då är det lättare att lära sig. (*Kosovoalbansk kvinna*)

Det är mycket bra om man har ett jobb. Man lär sig mycket i ett arbete. Jag vill mycket gärna arbeta. Efter Sfi ska jag försöka skaffa mig ett arbete. (*Kosovoalbansk kvinna*)

Till frågan om arbete och försörjning hör också bilden av flyktingarnas hälsoläge, ålder och utbildningsbakgrund. Ett skäl att söka sig till större städer är att där finns sjukvårdsmöjligheter. En del av dem vi intervjuade kunde inte arbeta av hälso- och åldersskäl.

Jag har inga planer. Jag har inte kommit på vad jag ska göra. Jag är funktionshindrad i en arm och i benet. Jag är nästan förlamad i halva kroppen och jag får vänta och se hur det går fysiskt. Då kanske jag tänker på att göra något. (*Kosovoalbansk man*)

Landskrona

Vid valet av bostadsort var det uppenbart att ingen av de fyra männen och deras fruar tänkte på nuvarande och/eller framtida jobbmöjligheter. Jobb ansågs inte vara viktigt vid den tidpunkten. Andra faktorer än just jobbet fick avgöra valet. Att få ett jobb var tydligen vid tidpunkten för bosättningen avlägset. Det var så mycket annat som var angelägnare, just då. Dessutom hade man intrycket att det var näst intill omöjligt att få ett arbete i Sverige. Valet av bostadsort ansågs ej var relaterat till möjligheten att få ett jobb då eller i framtiden.

Idag drygt ett år efter den första bosättning efter det att man fått permanent uppehållstillstånd är samtliga män beredda att flytta om man får ett jobb. En man refererade till flera familjer han kände som under senare tid flyttat från Landskrona till andra kommuner i södra Sverige. Han var villig att också göra detta om jobb erbjuds.

En man hade redan vid bosättningen långt framskridna planer på att starta en egen rörelse. Han ansåg därför att Landskrona var ett bra val för honom, där hade han personliga kontakter, ingick i ett nätverk av landsmän och andra invandrare, kände också ett par svenskar. Detta var viktigt för etablerandet av det egna företaget. Anledningen till att han ännu efter ett år inte hade kommit igång var att han hade erbjudits ett praktikarbete i Helsingborg inom sitt yrkesområde. Praktiken hade pågått i nio månader och hade nyligen

avslutats. Han hade anmält sig till arbetsförmedlingen, gick nu på a-kassa och hoppades på starta eget bidrag

Ljungby

En av våra »nyckelpersoner« i Ljungby menade att arbete, omsorgen om barnen, tillgång till vänner och bekanta och även förekomsten av Sfi-undervisning på orten var faktorer som kunde få Ljungby att framstå som attraktivt både vid val av första bostadsort och vid kvarboende.

Nej, jag tror inte man är tvingad hit. Man har, säg att du har två alternativ, Ljungby eller Växjö, du får inte fler alternativ för att dom andra kommunerna är kanske fulla. Och då sitter och funderar på vad är bäst. Och då tänker du på arbetsmarknaden. Det är det första. Det gör alla. Jag känner rätt många faktiskt. Du tänker på arbete, du tänker på dina barn, finns det skola och sånt. Du tänker också på Sfi faktiskt. Det är det många som gör. Erbjuder den kommunen Sfi. Jag kan inte flytta till Markaryd, för de har inte Sfi. Man tänker lite så. Och så tänker man då på ifall man känner någon där. Och ordet sprider sig. De kan ofta väldigt mycket om kommunen innan de flyttar hit. Dom som har bott på förläggning, det är dom vi pratar om. De som inte kommit från förläggning (ett par stycken) har kommit genom släktingar.

Även den andra nyckelpersonen talade om arbetets betydelse vid val av bostadsort. Redan vid de första kontakterna brukade flyktingarna fråga vad det fanns för arbete i kommunen. Sedan, säger han, brukar de flesta som kommit till Ljungby stanna kvar »då det inte är så svårt för dem att få jobb här«.

Våra nyckelpersoners tal om arbetets vikt stämmer väl överens med vad som kom fram i intervjuerna med flyktingarna/invandrarna. Betydelsen av att ha arbete talades det om både generellt och specifikt. En av våra informanter, en 40-årig man med fru och barn, hade flyttat till Ljungby just därför att där fanns det ett jobb som han kunde få. Hemma i Kosovo hade han varit fabriksarbetare, nu fick han jobb i en affär:

I: Du kom hit till Ljungby för att du hade ett jobb här. Om du inte haft det, hade du ändå flyttat till Ljungby?

R Neej, neej!

Tiden i arbetslivet gav honom både kontakter och tillfredsställelse.

Det är jättesvårt att sitta hela tiden. Jättefint med jobb, man får kompisar, får prata med olika personer. Ja, jag känner många här. Från Kosovo, från Bosnien, från Jugoslavien, från Serbien, från Kroatien, från Rumänien, Bulgarien. Jag har jobbat tre år i affären. Jag känner alla dom.

Arbetet hade således för denne person en avgörande betydelse vad gäller val av bostadsort. Men vi kan också i exemplet skönja vänners och bekantas betydelse som informatörer och hjälp att skaffa jobb. En bekant, den ende som intervjupersonen vid den tiden hade i Ljungby, fungerade både som informatör och arbetsförmedlare. Arbetet gav sedan nya kontakter och innehåll i livet.

En annan av våra intervjupersoner i Ljungby, en fembarnspappa från Kosovo kämpade med att förkovra sig i det svenska språket. Han var deprimerad och hade haft svårt att koncentrera sig på språkundervisningen. Oron för anhöriga i hemlandet tyngde honom:

Jag har många problem från kriget. Jag kan inte läsa, jag tänker på det när jag bor här, jag tänker på min familj, under många månader gör jag inte någonting, jag pratar inte. Mycket, mycket svårt att vara här. Tror det varit bättre att vi stannat i kriget. Förstår du?

Nu hoppades han på arbete, vilket arbete som helst, bara arbete. Det skulle höja livskvaliteten, menade han:

R: Hemma, jag hade en affär. Arbetade i min brors firma.

I: Vad skulle du vilja ha för arbete här?

R: Bara arbete. Vilket som helst. Jag vill inte bara sitta. Jag har lite problem med språket.

I: Vad vill du jobba med?

R: Det spelar ingen roll. Bra jobb, bara jobb.

R: Jag har tittat på fabriken. Skrivit ansökan. Vänta.

I: Mår du bra här. Trivs du?

R: Bara jag får jobb.

Att jobbet betyder mycket för flertalet är alldeles uppenbart. Man kan ge upp mycket annat för att få jobb, men hela tiden är det en avvägning. Har man levt många år i ett läge som kan betraktas som ingenstans så vill man helst slå sig till ro och rota sig, men för att det ska lyckas kan man också behöva ett jobb:

R: Blir man tvungen, om man hittar jobb så blir man tvungen att flytta. Hittar man jobb eller öppnar något företag då gör

man något , självklart man måste byta ställe, men man byter själv bara för att man har det här jobbet eller affären eller vad som helst. Frivilligt byter jag aldrig stad.

I: Så egentligen är det ett av de viktigaste skälen till att flytta någonstans det är att man har ett jobb, man tror att här kommer jag fram?

R: Annars varför ska jag byta till något annat ställe... jag måste lära känna... var ligger skattekontoret, var ligger arbetsförmedlingen, var ligger sånt, bara för att man vill flytta , men hittar man jobb... du vet att när du jobbar du får betalt.

Men som jag sa jag har bytt, jag har bytt, jag har bytt.

Att bli tagen på allvar i sina ansträngningar att få jobb framhålls av en intervjuperson som viktigt:

I: Är det något du skulle önska som varit annorlunda?

R: Ja, det är så att ska man söka jobb måste man tas på allvar.

Skickar man en ansökan till så måste man ta på allvar.

I: Gör man inte det?

R: Jag tycker inte det, nej, så det också socialbyrån.

Jag tycker att de lovar mycket men det blir lite.

Möjlighet till utbildning

En hel del söker sig nog hit därför att de vill läsa i Lund, de tycker att de har större chans här genom närheten till högskolor och universitet. (*Nyckelinformant, Malmö*)

Du tänker på arbete, du tänker på dina barn, finns det skola och sånt. Du tänker också på Sfi faktiskt. Det är det många som gör. Erbjuder den kommunen Sfi. Jag kan inte flytta till Markaryd, för de har inte Sfi. Man tänker lite så. (*Nyckelinformant Ljungby*)

Möjligheter att få utbildning, för egen del och för barnens, är ett motiv som nämns i flera av intervjuerna. Den utbildning de flesta talar och är upptagna av är Sfi-utbildningen. Några nämner som en fördel med Malmö att barnen får bra framtidsmöjligheter genom närheten till högre utbildning. Utbildningsnivån hos de intervjuade i Malmö var mycket varierande, vissa hade bara några års skolutbildning, andra var akademiker.

I Landskrona hade alla intervjupersonerna från sina res-

pektive hemländer en genomgången grundskola på mellan sex och åtta år och i tre fall dessutom en utbildning på mellan två och fyra år med en yrkesspecifik inriktning. Man sa sig förstå vikten av utbildning och dess betydelse för att få ett arbete i Sverige. I nuläget lärde man sig svenska på Sfi, men var i samtliga fall beredda på att satsa på någon form av utbildning så fort svenskkunskaperna tillät detta.

Tillgången på utbildningsmöjligheter i Landskrona hade man inte klart för sig. Generellt kände man till att ett bra Komvux fanns, men därutöver visste man inte riktigt vad staden hade att erbjuda. Ingen av de intervjuade uppgav sig vara intresserade av universitetsstudier.

I Ljungby-intervjuerna framhålls speciellt barnens skolgång och framtidsmöjligheter som viktiga motiv för att välja att bosätta sig här.

R: Bra för barnen. Skolan bra. Barnen ville ha det så. Inga problem.

I: Tycker barnen bättre om Ljungby än X-stad?

R: Ja, Ljungby bra... X-stad var inte bra.

I: Skulle du kunna tänka dig att flytta till Malmö?

R: Jag vill inte flytta. Jag lyssnar på TV. Jag har många barn. Det är svårt för barn i Malmö. Och för mig. Jag vill inte.

I: Tänkte du på det när du flyttade till Ljungby, om det skulle vara bra för barnen här?

R: Jag frågade om hur det var i skolan.

Kommunens skolor bedöms som bra och sedan finns det möjlighet att studera vidare i angränsande städer. Den Sfi-lärare vi talade med påpekar att det är många som har akademiska utbildningar, som kommer till Ljungby. Många fortsätter också efter Sfi på Grundvux och Komvux. Sfi-undervisningen får goda vitsord av våra informanter.

En möjlighet som vid några tillfällen funnits och som uppskattas av både av läraren och de berörda är att varva svenskundervisning och praktik i arbetslivet. Tyvärr så är detta arrangemang snarare undantag än regel. Enligt svenskläraren, som arbetat tio år inom Sfi, är en sådan kombinationsmodell idealet:

R: Det fattas fortfarande praktikplatser, den här kombinationen skola – arbetsliv, eller skola – samhälle.

I: Det skulle befrämja vartannat.

R: Ja absolut. Eller att skolan ordnade några verkstäder, eller upplät ett kök för analfabeter, för att konkretisera undervisningen. Men det finns inte.

R: Dom som absolut inte vill gå i skolan, dom som vill

Vallgraven vid Citadellet i Landskrona.

arbeta, dom kommer ju aldrig ur skolan. Jag brukar säga till dom att vill du absolut inte gå i skolan då borde du studera jättemycket, så du kan sluta skolan. Nej, dom blir kvar här. Dom kan gå åtta till tio år i skolan.

Det är precis som att de förstår det men de kan inte ta det till sig eller de orkar inte. De vill ha ett jobb fast de inte kan prata svenska. Så är det tyvärr. Och de går runt på orten och knackar dörr. Och så säger kanske arbetsgivaren till dem inte just nu, men du kan komma tillbaka i nästa vecka. Och då säger dom öööh. Och då ser han direkt att den här kan inte svenska.

Klimatet och läget

Klimatet i den sydliga landsändan framhålls som viktigt av en del intervjuade. Betydelsefullt för vissa av de intervjuade är också det sydliga läget, som ger en större närhet till hemlandet, både fysiskt och symboliskt, och som också ger större möjlighet att besöka släktingar i andra delar av Europa.

Klimatet är en bidragande orsak. Vi kommer alltså från ett (varmare) land, vi kan inte bo högre upp där det är kallare, och speciellt för mig som har problem med ryggen. Jag behöver sol och varmare klimat. Och för det andra att vi har släktingar och bekanta här i Malmö som vi kan umgås med och det är väldigt viktigt med det sociala umgänget.--- Jag för min del jag har bara bekanta i Malmö. Men min syster bor i Köpenhamn och i och med att det är nära till Köpenhamn så kan vi hälsa på varandra ganska ofta. (*Irakisk-kurdisk kvinna*)

Klimatet och läget tycks dock för de flesta mera vara ett sekundärt än primärt motiv. Andra faktorer, som nära relationer eller jobb, faller utslaget.

Jag bestämde mig för att komma hit till Malmö och bosätta mig här då jag redan hade min syster bosatt i Malmö. Och sen var det mycket kallt där uppe (i Falköping) och här i Malmö är lite varmare och lite finare klimat. (*Irakisk-kurdisk man*)

Att ha kommit som flykting vintertid och blivit placerad norrut i landet verkar ibland ha inneburit en klimatchock. Kvinnan som citeras ovan berättar med känsla om den månad hon bodde på flyktingförläggning i Flen:

Det var mycket kallt och mycket snö. Jag ramlade i snön och skadade mig.

Kvinnan valde att bo inneboende hos en väninna i Malmö hellre än att bo kvar på förläggningen. Hon är också medveten om att studie- och arbetsmöjligheterna varit bättre, om hon bosatt sig högre upp i landet:

...men klimatet var hindret för mig. Dom flesta områden där jag skulle fått bättre möjligheter med studier eller arbetstillfällen dom låg norr om Stockholm. Jag har fått information om att jag kunde fått det mycket bättre med språket, kunde kommunicerat med folk, lära mig språket snabbare, att det varit bättre högre upp.

Ett par av de personer vi talade med återopade sin hälsa som skäl till att de ville bo i sydligaste delen av landet. Andra talade om klimatet och läget som bra för att det påminner om hemlandets klimat.

Det är också så att det är mycket svårt för någon invandrare

som bosatt sig i Malmö, etablerat sig i Malmö, (att flytta härifrån) med tanke på det lite varmare klimat här i Malmö. I och med att vi kommit från varmare länder så är Malmö den perfekta staden för någon som kommer från varmare klimat.
(*Iransk man*)

I en del av de intervjuades beskrivningar, som ibland är baserade på egna erfarenheter och ibland bara på föreställningar, framstår hela mellersta och norra Sverige som en sibirisk tundra. Det tycks finnas en mental barriär mot att bosätta sig längre norrut i landet. Även några av de intervjuade i Landskrona och Ljungby målar ut det sydsvenska klimatet och läget som det enda möjliga att leva i, men vi ska givetvis hålla i minnet att de vi talat med är människor som av olika anledningar sökt sig söderut och man kan som framgår av citatet nedan också i viss mån vänja sig:

R: Ja, vi kom närmare hem och vi har en kusin i Kalmar.

Vi är inte vana att ha så mycket kallt. Där är inte så kallt. När vi bodde i Boden vi tyckte det var katastrof för oss, men sen vi lärde oss, sen det var nästan naturligt, men ändå vi tänkte att den dagen vi får stanna, om vi får stanna, då ska vi till södra Sverige istället.

Det finns flera i våra Ljungby-intervjuer som talar om klimatet och om närheten till hemlandet som en fördel, men klimatet har inte samma betydelse för alla och inte heller närheten till hemlandet. Hemlandet är för vissa ändå så avlägset:

Har det någon betydelse för dig att Ljungby ligger i södra delen av Sverige.? Skulle du kunna tänka dig att bo i Norrland?

R: Det har ingen betydelse för mig. Jag vill bara tänka på barnen. För mig skulle det inte spela någon roll om jag skulle bo i Kiruna. Det är inga problem.

I: Vad betyder klimatet?

R: Tja Kiruna. Stockholm, det är samma klimat. (*Kosovoalbansk man*)

I Landskrona nämndes inte klimatet som något avgörande skäl för bosättningen. En intervjuad man tyckte att Landskronas läge nära havet var fint och viktigt för honom:

På sommaren då är det extra fint i Landskrona, då kan man gå utmed stranden och lukta på havet och känna vindarna.

Två menade att närheten till Danmark och då framför allt

Badhuset i Landskrona.

Köpenhamn kanske var en fördel. Endast en av dessa hade tagit båten över Sundet för ett besök. Närheten till andra städer i Sverige var viktigare. Framförallt då Malmö och Helsingborg. Men Landskronas centrala läge i en expansiv region hade inte haft någon större betydelse för intervjupersonerna.

Religionens betydelse

För min del jag känner mig som en fri människa, jag kan utöva min religion öppet utan rädsla för någon. I mitt hemland kunde jag inte det. Jag kunde inte delta i några religionskurser och gå till moské. Här bättre än i hemlandet. (*Kurdisk kvinna*)

Några av de intervjuade i Malmö talar om möjligheterna att besöka moskéer och andra religiösa institutioner, delta i organiserade religiösa former och umgås med andra utövare av den egna religionen. För flertalet av dem vi träffade tycktes detta dock inte ha varit något avgörande motiv för bosättningen.

Endast en av intervjupersonerna i Landskrona var aktiv utövare av sin religion med böner varje dag och ett flertal besök i moské per vecka. För honom var det viktigt att det fanns tillgång till en mindre moské i Landskrona. Förutom att be gav det också tillfälle att träffa folk, en viktig del av hans personnätverk i Landskrona. De andra tre uppgav att de inte var aktiva utövare av sin religion, men var troende i en eller annan form. Man bad dagligen men gjorde detta i hemmet.

Inte heller för de intervjuade i Ljungby tycks religionen och tillgången på institutioner för religionsutövning ha haft betydelse för bosättningen. Att fritt få utöva sin religion poängterades som viktigt men de vi talade med behövde inga speciella byggnader för detta.

Kunskap om bosättningsorten

Vad vet man om den plats man bosätter sig på? Vad vet man om alternativen? Kännedomen om orten och upplevelsen av att vara tillräckligt informerad om alternativ inför bosättningen varierar stort mellan de intervjuade, delvis beroende på den bakgrund och vistelsetid man har. Bland de intervjuade i Malmö var förhandskunskapen mestadels helt byggd på vad anhöriga berättade: »Alla sa oss det var bra här«.

I: Vad visste du om Sverige och vad visste du om Malmö innan du kom hit?

R: Jag visste ingenting, utom att Sverige är ett fritt land. Att man är fri här och kan göra allt, jag såg i TV att Sverige är ett europeiskt land, ett land med fred, där man kan leva i lugn och ro, och där man är fri. Annars visste jag inget om Sverige. Ingenting om Malmö eller någon annan plats. Det är första gången jag är här, och jag har inte varit utomlands tidigare.

R: Så valet av Malmö var helt och hållet beroende på att du hade familjanknytning och släktingar här.

R: Ja, helt och hållet. (*Libanesisk man*)

Det finns också exempel på att man informerat sig noga, både på eget initiativ och genom myndigheterna.

Jag har blivit väl mottagen i Sverige och jag har redan skaffat mig tillräckligt med information om det svenska systemet. Jag har alltså bott i Jordanien under två år och jag har läst många böcker om Sverige. Jag har en högskoleexamen i ekonomi och är programmerare. Jag har inte haft något problem med mottagandet. Och introduktionskurserna var väldigt bra. Man hade nytta av dem. En nyanländ person får ganska bra information genom dom här kurserna. (*Iransk man*)

Även bland de intervjuade i de övriga kommunerna varierar förhandskunskapen och förberedelserna för bosättningen. Enligt en av våra nyckelpersoner så har man vid inflyttningen ofta ganska god kännedom om staden, informationen har man ofta fått via bekanta:

Och ordet sprider sig. De kan ofta väldigt mycket om kommunen innan de flyttar hit. Dom som har bott på förläggning, det är dom vi pratar om. De som inte kommit från förläggning (ett par stycken) har kommit genom släktingar.

Intervjuerna visar dock att alla inte är lika välinformerade.

Jag hade aldrig varit aldrig sett Ljungby, jag hade aldrig hört talas om Ljungby.

Två av de andra hade förberett sig, bl.a. genom att besöka staden. Uppgifter om arbete och skola var förhandsinformation man såg till att skaffa sig.

Hade du varit i Ljungby innan du flyttade till Ljungby.

R: Ja 2–3 gånger var jag och tittade på stan och frågade hur många personer det bodde och hur skolan fungerade och var skolan fanns.

I: Vem visade dig detta?

R: Jag kom med en kompis. Jag frågade affärens ägare. Och jag skulle bo i närheten.

En annan intervjuperson fick information om Ljungby genom en kompis. Han åkte sedan själv dit, fann staden tillfredsställande och fick därefter hjälp av sin assistent att förverkliga sina flyttningsplaner. Det han sökte var en plats med lugn och ro med möjligheter för »barnens bästa«.

En annan informant ger oss en bild av hur lång och svår väntetid kan ge effekter både vad gäller det omedelbara och framtida valet av bosättningsort. Har man under sju år »suttit i fängelse« så upplever man det först som att det kvittar var man flyttar:

Om man sitter i fängelse ... vilken stad ska du åka till efter fängelset? Det spelar ingen roll vilken stad man ska åka till. Det är bara att komma ut. Det var samma sak för oss.

Efter alla förlorade år önskar man bara komma till ro. Varje flyttning innebär, menar han, ny förlorad tid.

Av ovanstående framgår att det inte finns systematik i informationen. Även när man fått förslag till bosättningsort av myndigheten så åtföljs det inte självklart av information. Sin information har flyktingen ofta fått på andra vägar, dvs genom släktingar och bekanta. Detta betyder att olika information kan få olika prioritet beroende på vem som ger informationen. I ett visst läge kan flyktingen dessutom vara ganska okänslig för information, huvudsaken är att komma ifrån det ingenstansläge som förläggningen upplevs som.

Storstad – mindre stad?

Storstaden och småstaden är olika livsmiljöer, kontrasterna kan bli chockartade, vilket gestaltades av t.ex. denna intervjuperson:

Jag bodde i storstad i Iran. Det känns jätte konstigt. Jag tittar på klockan, klockan är tre här, herregud, finns det inte folk i den kommunen, var är de, folket, varför kommer de inte ut till centrum? Det finns inte folk, det är tjugo personer, femtio personer, det känns lite konstigt. Jag vill leva förstår du. Ljungby kommun, jag tror att det är en bra kommun, bara inte för mig jag vill känna folk jag vill lite social kontakt. Jag vill känna liv jag vill lite jobba med kompisar träffa kompisar och... (*Iransk man, Ljungby*)

Personen med detta starka behov av sociala kontakter, upp vuxen och van vid en storstad, har svårt att finna sig tillrätta i den lilla staden Ljungby. Han har kommit dit mot sin vilja och kan enligt egen beskrivning inte utan kontakter ta sig därifrån.

Valet av närheten till de anhöriga, valet mellan segregerad och integrerad boendemiljö är ofta också valet mellan storstaden och den mindre orten. Storstadens möjligheter är ett motiv som många av de intervjuade tar upp. Den stora staden lockar både människor som har sitt ursprung i lantliga miljöer – för dem representerar kanske storstaden vidgade livsmöjligheter – och de som bott i storstäder i hemlandet. En kvinnlig jurist som bott i Bagdad berättade om sina svå-

Ljungby centrum.

righeter att anpassa sig till livet i den småstad där förläggningen låg, om kylan och snön, isoleringen. Hon sökte sig till Malmö redan efter ett par månader. Mannen som citeras ovan vill flytta till en storstad så snabbt som möjligt: »Jag vill leva förstår du!«

Tydligt är, naturligt nog med tanke på att de erfarenheter vi bär med oss inte är oväsentliga när vi står inför vägval, att det också finns flyktingar/invandrare som starkt föredrar den mindre orten, då man från hemlandet är van vid den dimensionen. Likaväl som det för den tidigare storstadsbon kan upplevas som chockerande att tvingas bo i en liten stad kan en person som tidigare bott på landsbygden eller på en mindre plats se storstaden som en plats dit han/hon inte vill flytta, vilket de två citaten nedan visar:

Genom våra intervjuer kan vi konstatera att det finns flyktingar som mycket medvetet söker sig till den mindre orten, på grund av man inte uppskattar storstaden, därför att man är rädd för dess faror, man tror att man kan lättare få jobb på den mindre orten, integrationen kan gå smidigare, barnen kan få det bättre. Men som vi vet så finns det fler strömningar åt det andra hållet.

En av våra nyckelinformanter menar att det finns en stor grupp flyktingar som söker sig till Malmö på grund av erfarenheter av isolering och utstötning när de bott på mindre orter.

Den vanligaste orsaken till att man kommer hit (till Malmö) är att man känner sig ganska isolerad i mindre kommuner. --- Det är klart att det är tuffare i en liten kommun, man känner sig ofta utpekad. Alla vet vilka de är. Ibland finns rasistiska motiv bakom utstötningen. Så anonymiteten lockar också i stora städer.

Men visionen av storstadslivet blir inte alltid verklighet:

Man tror att det är lättare här, att man har större chans, man hoppas. Om vi berättar att, alltså det finns fördelar men det finns också stora nackdelar att komma till en stor stad, men det tror man inte på.--- Först när de hamnat på Rosengård --- Plötsligt inser man att barnen egentligen inte har en chans att lära sig språket, man visste inte vad Rosengård var.

Personal i Malmö som vi talat med berättar om människor som flytt småstaden för Malmö, men som ofta ångrar sig sedan de upptäckt vad de förlorat:

Där fanns ju helt andra resurser, bättre bostäder och skolor,

Rosengårds centrum, Malmö.

men också bättre service. De blev omhändertagna, man hade tid på ett helt annat sätt. Det händer att de vill tillbaka.

Flera av de intervjuade i Malmö, särskilt de som är bosatta i förorterna, ger uttryck för sin önskan att flytta till en mindre ort, med mindre arbetslöshet, invandrarkoncentration och sociala problem, med bättre skolor och kanske arbete. Samtidigt finns krafter som håller tillbaka. Det tycks ofta handla om personlig ambivalens, men också om strukturella och institutionella hinder.

Malmö

Innan jag flyttade till Malmö tänkte jag: »det är en storstad med stora företag och kanske får jag jobb här«. (*Irakisk man*)

---Jag tror det finns mycket, mycket invandrare här i Malmö, och jag tror det är fel.--- Men i Norrland det är lite invandrare och om man vill söka jobb finns det mycket tillfällen. Jag känner många som har fast jobb i Norrland, men det är lite här i Malmö, eller i Stockholm, eller i Göteborg. (*Irakisk man, bilmekaniker*)

Torghandel vid Møllevångstorget, Malmö. Foto:Viktoria Blomberg

Ett utdrag ur en intervju med en kosovoalbansk kvinna beskriver dilemmat. Man vill bo i närheten av släktingar och landsmän, men inte minst för barnens skull vill man bo i ett mindre segregerat område.

R: Det är mycket folk och mycket barn där vi bor just nu, men jag skulle gärna bo där det är lite mindre. Det är bättre för barnen när det är mindre samhälle.

I: Vad är jobbigt med att det är en större ort?

R: Det är lite enklare när det inte är så stor stad. Med så många ungdomar bildas det gäng och det är lätt att de börjar dricka alkohol och börja använda droger.

I: Har ni pratat om att kanske flytta?

R: Vi har pratat om det, men vi har våra släktingar här. Vi har så långt till andra släktingar, så det är skönt att ha några i släkten som man kan ha nära kontakt med. Det överväger. Men i ett område som det här blir det svårare att kommunicera. Fast alla är invandrare talar vi inte samma språk.

Ljungby

Den intervjuperson som i inledningscitaten skildrade sin upplevelse av småstadslivet var inte typisk för Ljungbyborna. Skillnaden mellan honom och de övriga invandrare vi talat med i Ljungby var framförallt synen på storstaden och den mindre staden och det egna valet. Vår iranske informant befann sig mot sin vilja i Ljungby, hans drömde om att flytta till en stor stad. De övriga bodde i Ljungby bland annat därför att de såg de uppskattade den lilla stadens fördelar.

I: Varför flyttade ni inte till Kalmar om ni har släkten där?

R: Nej, vi tycker inte om storstaden, jag tycker om att åka dit men vill inte bo där.

I Kosovo hade vi en affär och vi hade kor och sådana djur som lantbrukare

I: Tror du att du kommer att bo kvar i Ljungby?

R: I Ljungby. Ja, jag stannar här. Bra för barnen. Man måste lyssna på barnen.

I: Det är inte så bra för dig?

R: Också för mig bra. Inga problem. Jag vill inte bo i stor stad. Vill bara bo i liten. För mig passar det.

(Intervjupersonen bodde i hemlandet i en stad med cirka 30 000 invånare)

Också intervjupersonerna i Landskrona uppskattade den mindre stadens fördelar. Närheten till centrum upplevdes som

positivt men också närheten till det svenska samhället. Man menade att detta var lättare i en mindre ort.:« Varje dag så kommer jag i kontakt med svenskar». I två av fallen hade man i början hellre sett att man hade lyckats ordna bostad i närliggande Helsingborg, men då detta inte gick var Landskrona ett naturligt val. Och nu ett drygt år efteråt upplevs Landskronas storlek som något positivt.

Barnens bästa

I: Hur mycket visste ni om Malmö innan ni kom hit?

R 2: Inte så mycket, men i och med barnen inte mådde bra och vi hade våra landsmän och några bekanta bosatta här i Malmö så tänkte vi det kan bli bättre för oss både för barnen, kontakten med landsmän och fler arbetstillfällen här i Malmö i och med att det är en stor stad.

R 1: För mig var det också samma sak. Jag visste inte så mycket, men valde Malmö för barnens skull för att det blir tryggare för barnen att vara här i Malmö. (*Gruppintervju med kosovoalbansk man, R1, och kvinna, R2*)

Så gott som alla vi talade med hänvisade till barnens situation när de talade om vad som var bra och dåligt med den plats man bodde på. I de mindre kommunerna, Landskrona och Ljungby, tar man direkt upp barnens situation som ett starkt motiv för bosättningen. Det som framförallt attraherar är småskaligheten, skolkvaliteten och de personliga nätverken samt den lugnare miljön.

Men också storstaden kan upplevas som bättre för barnen. Den man som citeras ovan flyttade till Malmö från en mindre ort, där hela familjen känt sig isolerad och mått dåligt. Familjen hade bosatt sig på den lilla orten just i syfte att bli bättre integrerade i det svenska samhället.

R: Jag har försökt att bygga kontakter med svenskar, umgås med dem, men vi har inte lyckats att hitta svenska vänner att umgås med. Barnen mådde psykiskt mycket dåligt och eftersom de hade släktingar här tänkte det var lika bra att flytta till Malmö, för att det ska bli bättre för barnen och familjen.

I: Blev det bättre?

R: Det är bättre på grund av att våra släktingar, landsmän och bekanta finns här. Kanhända att vi har förlorat mycket vad gäller skolmöjligheter, personal och barnomsorg på skolan. De kunde ta hand om våra barn och de hade bättre möjligheter i Osby eftersom vi var den enda kurdiska familjen där. Här hinner personalen inte att få kontakt med våra barn

Cyklande barn i Ljungby.

på grund av personalbrist. Det finns inte möjligheter att tillgodose våra behov.

En Ljungbyfamilj beskriver sitt bosättningsval helt utifrån hänsynen till barnens bästa. Den ort de flyttade till genast efter uppehållstillståndet och sedan bodde i under några månader uppfattade de som orolig och dålig för barnen. Mannen hade en bekant i Ljungby som gav Ljungby goda vitsord och åkte till Ljungby för att se hur det var där : Vi ville bo i lugn och ro, förklarar han och bestämde sedan när han kom tillbaka att skriva och be att få flytta till Ljungby. Familjen upplever Ljungby som lugnt och tryggt, barnen mår bra, skolan fungerar, men familjefadern mår inte riktigt bra, bland annat därför att han saknar jobb. Vår fråga är då hur han skulle prioritera om han fick jobb på annan ort, t.ex. i Växjö? Han tar i första hand barnen med i beräkningen:

R: För barnen svårt. De har kamrater här. Vi har flyttat många gånger. För barnen är det inte bra att flytta många gånger. Så för mig det är lite svårt också.

I: Tror du att du kommer att bo kvar i Ljungby?

R: I Ljungby. Ja, jag stannar här. Bra för barnen. Man måste lyssna på barnen.

Det som denna familj upplevde problematiskt i den tidigare staden var anhopningen av invandrare. De ville inte bo tillsammans med många andra invandrare.

Våra exempel visar på segregationens komplexitet. Att bo bland andra invandrare upplevs som trygghet av vissa och som problem av andra, beroende på vilka erfarenheter man har, och detta vare sig det gäller en stor eller liten stad. »För barnens skull« flyttar man tillbaka till tryggheten i den segregerade storstaden, eller flyttar man bort från anhopningen, »man vill inte bo i samma«.

Upplevelse av tvång/självbestämmande

De har väldigt stor makt över oss i och med att vi är socialbidragstagare. Det är dom som bestämmer nästan allt. Våra liv ligger i deras händer. Det är myndigheterna som bestämmer vad ska vi göra, vilken kurs ska vi delta i, vad ska vi bo och sånt.

I: Känner ni andra det så också?

R 1 och 2: Ja.

I: Ni skulle vilja vara med och påverka mer själva?

R 1: Javisst självklart, men man får inte. Man har inte mycket att säga till om. (*Gruppintervju med tre Kosovoalbaner, en kvinna och två män*)

Vårt undersökningssupdrag har gällt valet av bosättningsort. Principiellt ska var och en efter att ha fått permanent uppehållstillstånd kunna välja bostadsort efter eget skön. I praktiken har valet en mängd begränsningar. Utan egna försörjningsmöjligheter är man som flykting hänvisad till bestämmelser och praxis som gäller för att få bidrag, och försörjningsmöjligheterna är i sin tur kopplade till den kommunala introduktionen i det svenska samhället. Man måste ha klarat Sfi-proven, för att få tillträde till arbetsförmedlingen. Detta tar i en del fall flera år. Bidragsberoendet, arbetsgivarnas och bostadsföretagens diskriminering, bristen på information om alternativ, bristen på kontakter, språksvårigheter är andra begränsningar i valfriheten. Familjens, barnens, de anhörigas situation måste vägas in. Alla dessa hinder och begränsningar tas upp i intervjuerna. Vissa av de intervjuade uttrycker en stark känsla av maktlöshet, som inte bara handlar om bosättningsvalet utan situationen i det svenska samhället i stort. Samtidigt känner man sig tacksam, privilegierad och väl mottagen och behandlad.

Malmö

Vad är man då styrd av? Vad har begränsat de intervjuade i deras val? I Malmö-intervjuerna kan man urskilja upplevelser av fyra olika slags hinder: 1) svårigheter att få bostad, 2) beroendet av närhet till anhöriga/landsmän, 3) brist på information, kontakter, hjälp och stöd från myndigheter, samt 4) vad man kan beteckna som institutionella krav – framförallt kravet att fullgöra Sfi-undervisningen, innan man söker arbete och bostad på någon annan ort eller i någon annan stadsdel.

I: Har du fått välja var i Malmö du vill bo?

R: Nej, det är ett stort problem för alla invandrare som fått uppehållstillstånd och blir kommunplacerade. Dom kan inte bestämma var de ska bo. Det är svårt med bostäder. Och speciellt svårt när man vill välja att bo i ett område där majoriteten är svenskar. Jag är invandrare. När jag vill flytta jag har bara Rosengård och Ramels väg, jag vill t ex bo i annat område. Jag kan inte. Det är väldigt komplicerat problem. Det kan hända att svenskar är väl införstådda med varför invandrare inte kan få bostad i vissa stadsdelar i Malmö, men för en invandrare, när han ser en bostad i vissa stadsdelar, han vet inte systemet. (*Kosovoalbansk man*)

Möjligheten att få bostad upplevs som starkt begränsad av de intervjuade. Det är Malmö som helhet, klimatet och läget, närheten till släkt och vänner och storstadens alla möjligheter, som fått flyktingarna att söka sig till Malmö, liksom det varit storstaden som helhet och vision som lockat de flesta andra inflyttare i modern tid. Men det är alltså inte i detta Malmö de flesta flyktingar hamnar, utan i Rosengård. Det är där och i liknande områden, med i huvudsak kommunala hyresrätter från 1970-talets miljonprogram, som man får bo som invandrare och som bidragstagare. Alternativen är vissa innerstadsmiljöer, med omodernt bostadsbestånd.⁵

Svårigheterna att få en bostad utanför Malmös mest invandrantäta områden är flera intervjuade det största problemet, både för flyktingarna själva och med tanke på konsekvenserna i form av alltmer ökad segregation.

I: Hur tycker du att de svenska myndigheterna behandlar flyktingar, invandrare som kommer till Sverige?

R: Man skulle kunna ta en diskussion med bostadsföretagen

Rosengård, Malmö.

⁵ Se t.ex. beskrivningar av stadsdelarna i *Utveckling och rättvisa. Program för lokalt utvecklingsavtal mellan Malmö stad och regeringen*. Malmö stad, Stadskontoret 1999–09–22.

och försöka lindra villkoren, att de inte skulle kräva fast jobb, fast inkomst eller att någon står i borgen för att man skulle kunna få en lägenhet. Man skulle kunna underlätta för invandrare att bosätta sig var man vill i Malmö för att koncentrationen på ett ställe skulle bli så stor. (*Kurdisk kvinna*)

Beroendet av relationerna med anhöriga och landsmän är också ett hinder för valet. Detta hinder kan också uttryckas som erfarenheter av främlingsskap i det svenska samhället och negativa attityder från människor utanför den egna kulturkretsen, det som både irakiern i Rosengård och den iranske unge mannen i Ljungby formulerar:

Med många landsmän man kan känna sig bättre, man kan känna sig tryggare. (*Irakisk man*)

...jag måste ha lite kontakt, bo med andra personer, så att jag känner lite kärlek eller så. (*Iransk ung man*)

Brist på kunskap om det nya landet, om olika alternativ i bosättningsvalet, men också brist på kontakter, på hjälp och stöd från myndigheter beskrivs också i intervjuerna. Många vet lite eller ingenting, vare sig om landet eller om den kommun där man ska bo.

Andra menar att informationen har varit riklig, och att man fått tillräcklig kännedom om möjligheterna.

Och introduktionskurserna var väldigt bra. Man hade nytta av dem.

De olika upplevelserna av informationen kan givetvis förklaras utifrån faktiska skillnader i kommunernas informationspraxis. Men information är å andra sidan inte bara en fråga om utbudet. Det är också en fråga om olika tillgänglighet och mottaglighet hos de kategorier informationen riktar sig till, bottnande i vana vid att tillägna sig skriven text, kanaler och kontakter. De högutbildade bland våra intervjupersoner var oftast mer nöjda med informationen. Det som efterlystes var också en mera aktiv insats från myndigheterna då det gällde att få stöd och praktiska-ekonomiska möjligheter att förverkliga ett eget val, som kanske bryter mot kommunernas planering.

Ett sådant stöd har myndigheterna enligt våra intervjuer med personal inom invandrar-service, Sfi och andra organ svårt att erbjuda. Den som vill flytta från den kommun där man erbjudits introduktionsprogram får själv ansvara för flytningen och dess konsekvenser. Många socialsekreterare är

enligt våra intervjuer restriktiva med hyresbidrag för familjer som flyttar.

Man anser att vederbörande inte tagit sitt ansvar och t.ex. försäkrat sig om att det finns introduktionsplats i den nya kommunen eller stadsdelen. (*Personal, mottagningsenhet*)

Därmed är vi inne på det fjärde hindret, institutionella eller administrativa svårigheter att få bo där man vill. Det är framförallt kravet att stanna i kommunen och fullgöra Sfi-undervisningen, innan man söker arbete och bostad någon annanstans, som tas upp både i intervjuerna med flyktingarna och i nyckelintervjuerna med olika personalkategorier. Ett utdrag ur intervjun med en kurator illustrerar det dilemma, som rör introduktionen och Sfi-undervisningen, som hinder för bosättningsvalet:

Om folk kommer till dig i en situation, där de säger att jag vill inte bo kvar, jag vill flytta, kan du hjälpa mig? Vad kan du då göra?

R: Ja, det händer att jag har elever som kommer i den situationen, men det handlar ju mera om en flykt från någonting va. För alltså de har ju inget arbete, ingenting va, och då handlar det nästan alltid om studiesituationen.

I: Så du hjälper dem inte, uppmuntrar dem inte..

R: Visst får de flytta, men på vilket sätt ska det gå till!? De har ju ingen kommun som tar emot dem, ingen arbetsgivare, har de tagit reda på om socialbyrån ställer upp? Har de en bostad? Det kan ju vara släktingar som kan hjälpa dem.. Men allt det där måste de fixa själva.

I: Vad har man för möjlighet, om man vill flytta härifrån? Finns det något sätt att gå förbi kravet att stanna i kommunen och fullfölja introduktionen?

R: Problemet med de jag träffar är att de inte har Sfi-betyg. För så fort de har ett Sfi-betyg så har de ju möjlighet att få ett jobb. Jag hade någon elev som hade blivit lovad ett jobb i en annan kommun. Hon var beredd att flytta, sluta här och börja jobbet. Och trodde att hon skulle klara sitt Sfi-betyg, men det gjorde hon inte.

I: Och då går hon miste om jobbet och sin plats.

R: Ja, plus att hon då faktiskt redan sagt upp sin Sfi-plats här, så då fick hon vänta tills det blev en plats för henne igen.

De hinder och begränsningar i bosättningsvalet som togs upp i Malmöintervjuerna har också berörts i intervjuerna på de mindre orterna. Upplevelsen av bristande valfrihet var stark också i Landskrona och Ljungby.

Gata i Landskrona.

Landskrona

Alla intervjuade ansåg att man inte hade haft något reellt inflytande vid valet av bosättningsort. Ett val där man fritt kunnat välja boendeort. Olika faktorer påverkade valet. I två fall var det närheten till hustruns familj. I de andra två fallen bodde männen på flyktingförläggningen i Landskrona. Närheten till Landskrona och de kontakter man lyckats etablera där gjorde att dom bägge tyckte sig ha lättare att finna sig till rätta i Landskrona. Det slutgiltiga valet bestämdes dock till stor del av det faktum att man rent fysiskt hade lättare att leta bostad i Landskrona än i andra kommuner en bit bort.

Tillgången på relevant information om andra delar av Sverige och möjligheter till arbete och bostad där var, i detta skede då man letade bostad, mycket begränsad. Den

egna kunskapen om förhållanden på andra orter var minimal. Bostadssökandet skede under stress med inriktning på att Landskrona var den stad man skulle bo i. Om det fanns information och om sådan information presenterades för dem kunde ingen med bestämdhet säga. Det var tydligt att pressen att hitta en bostad gjorde att man inte kunde ta till sig information om andra delar av Sverige. Man tyckte att man befann sig i en akut situation, som krävde extraordinära insatser av dem.

En man blev av kommunens assistent avrådd slå sig ner i Landskrona. Som skäl angavs svårigheten att finna ett arbete. Assistenten gav inte några förslag på alternativa bosättningsorter med bättre arbetsmöjligheter, inte heller någon information om förhållanden på andra orter. Mannen i sin tur tyckte att han inte hade något annat val än Landskrona. Det var där han hade bott de senaste tre åren och det var där han hade sina vänner och övriga kontakter. Övriga familjemedlemmar bor i Lund, närheten och de förhållandevis goda tågförbindelserna bidrog också till att valet naturligt blev Landskrona.

För en annan man, som inte har några familjemedlemmar i Sverige, betydde närheten till flickvännen och hennes familj mycket. Att det dessutom fanns en liten moské och goda inköpsmöjligheter var också till Landskronas fördel. Helst hade mannen dock velat bo i Helsingborg men svårigheten att finna bostad där avskräckte, några riktiga försök gjordes aldrig. Mannen hade också under vistelsen på förläggningen i Landskrona skapat bra kontakter med andra muslimer i Landskrona. Assistenten på förläggningen skyndade på hans beslut genom att erbjuda en lägenhet i Kalmar, en ort som han visste absolut inget om! I Landskrona fanns det, och finns fortfarande lediga lägenheter, så valet var enkelt. Han anser idag att han inte hade ett verkligt inflytande på valet av boendeort eftersom hans agerande mycket styrdes av hotet om att bli tvungen att flytta till Kalmar.

I valet av lägenhet och läge i Landskrona tyckte man inte att man hade så stora valmöjligheter. De flesta invandrarna i Landskrona bor i centrala delarna av staden, i ett bestånd av äldre uppräfschade fastigheter. Kommunens bostadsbolag, Landskronahem AB, anses ha attraktiva lägenheter men bolaget kräver ekonomisk säkerhet ofta i form av ett fast arbete av sina blivande hyresgäster. Då fast arbete bland relativt nyanlända invandrare/flyktingar är en sällsynthet, innebär detta att dessa kategorier är utestängda från kanske de mest attraktiva bostäderna i Landskrona. Privatvårdarna ser i stort inga problem med att hyra ut till invandrare. I en del fall måste dock en borgenär garantera eventuellt bortfall av framtida

Ljungby centrum.

hyror. Privatvärdarnas fastighetsbestånd består till stor del av centralt belägna fastigheter, som kontinuerligt renoverats och har idag en standard som är modern. Dessa fastigheter tycks överlag inte vara i samma fina skick som Landskronahems fastigheter.

Ljungby

Valfrihetens betydelse poängteras i Ljungbyintervjuerna både direkt i ord och genom de upplevelser och handlingar intervjupersonerna beskriver. Den unge iranske mannens beklämning bottnar i bristande valfrihet. Han vill lämna Ljungby men har inte de rätta kontakterna. Utan valfrihet känner han sig så liten:

I: ...en människa måste bestämma lite själv. Jag bestämmer ingenting i mitt liv. Om jag inte kan bestämma något så går det inte. ... Det känns som att jag är så liten, jag kan ingenting jag är så liten.

En av dem som själva sökt sig till Ljungby beskriver tvånget som något kriminellt eller något man möjligen kan utöva mot kriminella:

Man ska aldrig tvinga någon att flytta någonstans. Man ska aldrig tvinga någon. Att tvinga är kriminellt. Det var många som var tvungna att flytta till andra ställen.

Denne intervjuperson och hans familj valde själva Ljungby. Även om de inte visste så mycket om Ljungby när de flyttade dit så blev det bra. Förutom att de ville till en liten stad så var södra Sverige ett önskemål. Även de två andra som fann sig väl tillrätta i Ljungby hade själva varit delaktiga i valet. Faktorer som jobb, liten ort, lugnt och tryggt, bra för barnen, bra skolor låg bakom deras tillfredsställelse.

Bristen på aktiv hjälp att utöva den valfrihet man har rätt till tillhör enligt en av våra nyckelpersoner invandrarnas problem. Hindret kan vara myndigheter:

I: Har de några problem som de pratar om?

R: De har ju problem med svenska myndigheter. Just som jag säger att de inte får flytta som de vill. För att de klarar inte att ordna det själva, de tycker att de kunde få hjälp av socialen. Det är olika kulturer och olika system. Det har med systemen att göra.

Sammanfattande analys och diskussion

I detta slutkapitel tar vi upp några trådar från den översiktliga redovisning och analys som vi presenterat tidigare i rapporten. Vi vill koppla samman dessa trådar med den fråga som styrt uppdraget: Vad skulle få invandrare som bosätter sig i segregerade miljöer att välja en ort med bättre förutsättningar till integration?

För att kunna besvara eller belysa frågan utifrån den kunskap som vårt intervjumaterial ger är det viktigt att problematisera bosättningsvalet, och beskriva det som den komplexa, svåröverskådliga och med livshistoriska och samhällsliga sammanhang integrerade process som intervjuerna framställer det som. Det är också viktigt att framhålla segregationsprocessen. En segregerad boendestruktur uppstår inte bara som konsekvens av individers val, utan är en historisk produkt av en mängd ackumulerade konsekvenser av politiska och ekonomiska beslut.⁶ En tredje iakttagelse från intervjumaterialet handlar om basala sociologiska kategorier som klass, ålder, kön och etnicitet, dvs. sociala olikheter. Flyktingar är ingen homogen grupp. De har en enda egenskap gemensam: situationen som nyanlända i Sverige. Med hjälp av dessa trådändar diskuterar vi slutligen utgångsfrågan: Vad bör göras? Hur kan man genom bosättningen få ökad integration?

Bosättningsprocessen

I alla tre kommunerna har närheten till familj, släkt och vänner varit en viktig faktor, inte sällan den viktigaste faktorn i valet av bosättningsort. Men i vilket läge och hur länge har »närhetsfaktorn« denna relevans? Valet av bostad är en process, där olika faktorer bedöms olika vid olika tider.

Vid tiden för intervjuerna har de flesta bosättningsvalet omkring ett år bakom sig. Alla fyra som intervjuades i Lands-

⁶ Segregationsprocesser, ett av sociologins kärnproblem, behandlas t.ex. i Lindberg, G. (red.), *Urbana processer. Studier i social ekologi*. Gleerups, Lund, 1971.

krona menar – ett drygt år efter beslutet om bosättning – att om man fått göra om valet idag så hade jobbfaktorn haft en högre prioritet. Alla var villiga att i dag flytta dit jobben fanns. Även de intervjuade i Malmö uttrycker sin oro och otillfredsställelse inför en framtid präglad av arbetslöshet och segregerat boende. De flesta har önskemål om att få jobb och bostad i mindre segregerade miljöer. Ljungby har framstått som attraktivt, inte minst därför att det har funnits förhållandevis bra med jobb och därför att barnen anses ha en tryggare miljö. De flesta intervjuade i de tre kommunerna har dock funderingar omkring sitt val. Man ger uttryck för oro inför framtiden och hur den ska gestalta sig, inte minst vad gäller jobb, och man oroar sig för hur det ska gå för barnen när de växer upp.

Första valet i boendekarriären

I det läge då familjen fått sitt permanenta uppehållstillstånd dominerar ofta en önskan att få komma bort från förläggningen eller att få flytta till egen lägenhet från att ha varit inhytt hos andra. Att få en egen bostad är det primära målet under asyltiden. Tankar på att försöka skaffa ett arbete eller på annat sätt säkra den långsiktiga försörjning existerar inte alltid då.

Närheten till anhöriga och möjligheten att få en egen bostad är två motiv som samvarierar. Anhöriga kan hjälpa till med bostad samtidigt som man gärna vill komma närmare sina anhöriga – detta dubbelmotiv kan bli överskuggande. Relationer till anhöriga och landsmän är en särskilt viktig faktor i ett utgångsläge, präglad av språkliga och kulturella barriärer. Klimat och geografiskt läge – också detta anknytningspunkter till hemlandet – får ibland hög prioritet i valet.

Information från myndigheter saknas eller når inte fram till den enskilde individen, kanske beroende på bristfälliga språkkunskaper, men säkert också på att det var så mycket annat som skedde samtidigt. Den information man får eller tar till sig kan inskränka sig till den, kanske selektiva, som bekanta förmedlar. Det kändes helt enkelt säkrast att stanna där man var, i synnerhet om man befann sig i en trygg krets av anhöriga och landsmän!

Återvändande

I denna situation är också tanken på återvändande fortfarande aktuell för många. Först så småningom mognar både

känslomässigt och intellektuellt insikten att man ska stanna i Sverige, och att man måste skapa sig en framtid för sig och sin familj här. Vissa har hunnit bli klara med sin hållning, medan ambivalensen blir bestående för en del.

Jag tänker stanna kvar här i Malmö och i Sverige. Jag kan inte återvända till ett härjat land. (*Kurdisk kvinna*)

Jag vill ibland tillbaka, men barnen vill inte. (*Kosovoalbansk kvinna*)

Ingen av de fyra intervjuade i Landskrona kan i nuläget tänka sig att återvända till sitt ursprungsland. Generellt ansåg man att där finns inget kvar, ingen framtid. Familjen och vännerna fanns utspridda runt om i världen. Allt var trasigt, familjens hus stod ej kvar, i ett fall visste man att någon annan familj bodde i huset

Samma sak gällde för de intervjuade i Ljungby. Ingen såg i nuläget någon möjlighet att återvända:

I: Har du tänkt på att flytta tillbaka?

R: Neej... neej... neej.

R: allt... mitt hus ... allt borta. Ingenting kvar.

Närhet till anhöriga och landsmän

Överhuvudtaget är tankar, minnen och anknytningar till hemlandet påtagliga och ofta smärtsamma realiteter under asyltiden. Närhet till landsmän är ett djupt känt behov, vilket framgår av många utsagor i intervjumaterialet. En kvinna som vi pratade med om arbetets betydelse menade att de personliga relationerna var viktigare för välbefinnandet. På förläggningen kände hon sig ensam och längtade efter sitt hemland. Gemenskapen med landsmän var en lindring

Om jag är ledsen hela tiden, så spelar arbete ingen roll.

I en osäker och främmande tillvaro är det viktigare än allt annat att man har nära och trygga relationer. En iransk ung man i Ljungby vill flytta till en större stad, för att få kontakt med andra människor, för att få kärlek..

I: Om du skulle få jobb i Ljungby, skulle du tro att det blev mycket bättre då för dig, skulle du stanna i Ljungby då kanske?

R: Jag vet inte, jag tänker att pengar är inte allt i livet ... pengar är inte allt jag måste ha lite kontakt, bo med andra personer så jag känner lite kärlek eller så.

Bosättningen är en del av livssituationen och det livshistoriska skeendet. Det är mot denna bakgrund lätt att förstå hur viktigt närhetsmotivet är i det första bosättningsvalet, i ett läge då man vare sig har kunskap om sina möjligheter eller perspektiv på framtiden. Det svenska mottagningssystemet, som innebär en ofta flerårig period av bidragsbaserad försörjning och en i praktiken obligatorisk inskolning i svenska, medverkar också till att man kan välja närheten och tryggheten, framför andra motiv.

Arbete och försörjning

Arbets- och försörjningsmöjligheterna är inte längre ett primärt motiv att invandra till Sverige, som det var på 1970-talet, och samhällets policy gentemot 1990-talets flyktingar bygger knappast heller på att de snabbt ska ut i arbetslivet. I det läge de intervjuade befinner sig i dag, har man fortfarande sin försörjning och sysselsättning garanterad genom den kommunala introduktionen.

Samtidigt ger många i intervjuerna uttryck för sin erfarenhet av utanförskap. Att ta emot bidrag, gå i skolan och stå utanför arbetslivet upplever särskilt en del män som förnedrande. Betydelsen av att ha arbete talades det om både generellt och specifikt. En av våra informanter hade flyttat till Ljungby just därför att där fanns det ett jobb som han kunde få. En del ser arbete som livsnödvändigt, och är beredda att flytta vart som helst om de får jobb. Andra ser arbete som en framtidsmöjlighet och ett komplement till ett gott liv.

Det är mycket bra om man har ett jobb. Man lär sig mycket i ett arbete. Jag vill mycket gärna arbeta. Efter Sfi ska jag försöka skaffa mig ett arbete. (*Kosovoalbansk kvinna*)

I: Mår du bra här. Trivs du?

R: Bara jag får jobb. (*Kosovoalbansk man*)

R: Det är jättesvårt att sitta hela tiden. Jättestemt med jobb, man får kompisar, får prata med olika personer (*Kosovoalbansk man*)

Det finns också i intervjuerna uttryck för en rädsla och ovilja att konfronteras med den svenska kulturen.

I: Om du flyttade till en annan plats skulle du kanske inte behöva bo bland bara invandrare. Skulle det locka dig?

R: Det är mycket möjligt, men samtidigt måste jag erkänna

att det är mycket svårt. Det tar tid för en invandrare att anpassa sig till den svenska kulturen och den svenska livsstilen. Då kan det efter det man gått in i systemet vara lätt att bo var som helst.

I intervjumaterialet finns berättelser som visar att svårigheterna att känna sig hemma i det svenska samhället kan ha sin grund i upplevelser av fördomar och utstötning.

Bosättningsortens läge och storlek

Bosättningsortens storlek och läge har för vissa visat sig betydelsefull, antingen man nu föredrar storstaden eller en mindre ort eller har synpunkter på klimatet. Tidigare erfarenheter påverkar människors önskemål och prioriteringar. Inom arkitekturpsykologin talar man om *appropriering*, vilket betyder »att ta i besittning« och »låta sig tas i besittning«. Att *appropriera* sin miljö innebär mer än att enbart kognitivt uppfatta eller lära känna den, det förutsätter att man själv blir involverad, att man identifierar sig. *Appropriering* är en dynamisk process, som både innebär en påfyllnad och modifiering av individens värdesystem. Människors grundresurser, utvecklade i nära samspel med den socio-kulturella verkligheten, bestämmer möjligheterna att *appropriera* en miljö. Bristande förståelse för socialt och kulturellt betingade värderingar kan leda till bosättning i miljöer som man inte utan problem kan tillgodogöra sig⁷.

Olikhet vad gäller behov, önskemål och värderingar kan vi bland annat få stöd för i existerande urbansociologisk teori, som understryker sambanden mellan sociala förhållanden och utnyttjande av den fysiska miljön. Livsstil, livscykel och social stratifiering har länge ansetts viktiga för förståelsen av förhållandet mellan människa och miljö⁸. En grundläggande kunskapsociologisk tes är att tankar såväl som människor är socialt lokaliserade, dvs. tankar, värderingar, kunskap formas mot bakgrund av de sociala grupper individen tillhör respektive dessa gruppers position i samhällsstrukturen⁹. Detta leder till

7 Wählin R., 1979, *Forskningsläget inom arkitekturpsykologin*, Stockholm.

8 Se t.ex. Michelson W., 1976, *Man and his Urban Environment. A Sociological Approach*. Addison-Wesley och Gans H.J., 1968: »Urbanism and Suburbanism as a Way of Life« i Pahl R. E. (ed) *Readings in Urban Sociology*, Oxford.

9 Se t.ex. Mannheim 1960, *Ideology and Utopia. An introduction to the Sociology of Knowledge*, Routledge & Kegan Paul Ltd, London.

Hamnen i Landskrona.

antagandet att miljörelaterade värderingar kan variera från grupp till grupp.

Religion

Religionstillhörighet har hos våra intervjupersoner inte framstått som någon avgörande faktor i val av bostadsort. Med detta kan vi dock inte avfärda möjligheten att detta i vissa fall kan ha betydelse respektive kan vara en »bosättningsfaktor« med betydelse såväl för val, livskvalitet som integration. Vårt urval är litet och vi har råkat träffa människor för vilka religionen varit av mindre betydelse eller religionsutövandet betraktats som relativt privat. Det finns andra studier som visar religionens och kulturens starka inverkan både för anpassning och integration. Som exempel kan ges Liedholms studie av en grupp syrianer i Norra Vallby i Västerås¹⁰. Kyrkan som fanns i bostadsområdet Norra Vallby var speciellt för de äldre i gruppen en betydelsefull länk både till det gamla landet och den »egna« kulturen och något som underlättade och strukturerade upp tillvaron i det nya landet. Då man delade kyrkolokal med den svenska kyrkan underlättade kyrkan i viss mån också integrationen i det svenska samhället.

Utbildning och barnens bästa

De vuxnas möjlighet till utbildning har inte i så hög grad poängterats i våra intervjuer. Sfi- utbildning finns på alla våra undersökningsorter och utformningen av den är likartad. En viktig faktor i bedömning och tolkningen av materialet är att flertalet av våra intervjupersoner inte tillhör de högutbildade och flera av dem som under lång tid befunnit sig i flyktingläger poängterar behovet att för sin frihet och försörjning snabbt komma ut i arbete. Arbete ses som en möjlighet att bryta isoleringen och få kontakt med det svenska samhället.

Barnens bästa har framstått som mycket betydelsefullt i bostadsvalet och bedömningen av situationen. Till detta hör skolor och barnens möjlighet att få svenska kompisar, men också trygghet och möjlighet att bevara sin kultur.

10 Liedholm, M., *Boendeinflytande – Förutsättningar och hinder i ett bostadsområde med etnisk särprägel*. Rapport, Sociologiska institutionen, Lund, 1983.

Tvång eller fritt val

Med de ovan beskrivna likheterna och olikheterna i minne framstår delaktighet i bostadsvalet som alltmer viktigt. Bosättningsvalet för våra intervjupersoner beskrivs av vissa som en upplevelse av att inte få välja, att under den första tiden i landet vara styrd och maktlös. Denna upplevelse formuleras på olika sätt och med olika styrka i intervjuerna.

Det här med att invandrare ska välja var de ska bo, det är något som är påtvingat. Det är inte så att man väljer att bo i dessa områden, det blir så på grund av vissa krångliga regler. Det finns vissa omständigheter alltså, vissa villkor som är oundvikliga, som pressar en att stanna i dessa invandrartäta områden. Det är inte jag som bestämmer, utan det är vissa omständigheter och villkor som gör att jag hamnar i dessa områden. (*Iransk man*)

Vi har intrycket att denna upplevelse är stark och utbredd, men att den ibland undertrycks i intervjusituationen. Samtidigt som många i sina personliga berättelser är kritiska och anklagande mot myndigheterna, uttrycker man också tacksamhet och en positiv attityd vid den direkta frågan om hur man upplevt mottagandet och behandlingen generellt.

Jag har blivit väl mottagen i Sverige och jag har redan skaffat mig tillräckligt med information om det svenska systemet. Jag har alltså bott i Jordanien under två år och jag har läst många böcker om Sverige. Jag har en högskoleexamen i ekonomi och är programmerare. Jag har inte haft något problem med mottagandet.

Jag visste ingenting, utom att Sverige är ett fritt land. Att man är fri här och kan göra allt... (*Libanesisk man*)

Segregationsprocessen

I detta avsnitt diskuterar och problematiserar vi »närhetsmotivet«, behovet av att bosätta sig nära anhöriga och landsmän, och de konflikter och konsekvenser det rymmer, både för den som får avstå från gemenskapen med landsmän och för den som för närhetens skull avstår möjligheter att få arbete och bli oberoende av samhällets försörjning. Vad betyder närheten?

I en jämförelse mellan Malmö, Ljungby och Landskrona verkar det som om närheten till släkt och landsmän har olika dignitet som motiv för bosättningen. Man betonar inte moti-

vet riktigt lika mycket i Ljungby som i de båda andra, traditionella invandrarstäderna. En skillnad märktes dock mellan dem som frivilligt sökt sig till Ljungby och den person som blivit kommunplacerad där. Den kommunplacerade placerade i sin prioriteringsskala närhet till landsmän framför allt annat, behovet blev för honom extra påtagligt då det överhuvudtaget inte fanns några landsmän i kommunen. De övriga vi talade med i Ljungby hade gjort medvetna val och därvidlag prioriterat faktorer som arbete, lugn boende- och skolmiljö, den lilla staden, samtidigt som de försäkrat sig om eller kommit till en ort med en inte stor men ändå »koloni« av landsmän som de kunde umgås med. Förhållandet både till andra invandrare och svenskar var som det beskrevs för oss komplikationsfritt och speciellt barnen integrerades på ett bra sätt i det svenska samhället. De hade svenska kompisar, det gick bra i skolan, de talade bra svenska.

Närheten till släktingar, vänner, den egna kultur- och språkgemenskapen – vad innehåller denna motivkrets av förklaringar till bosättningsvalet? Vi kan av citaten ovan se att »närheten« har många komponenter, som medverkar till att vissa invandrargrupper bosätter sig koncentrerat, medan andra ser större möjligheter att etablera sig i en mera »svensk« miljö. Vi ska nedan utveckla analysen kring några av dessa komponenter.

Anhöriga förmedlar en bostadslösning. Det är enligt samstämmiga nyckelinformanter vanligt att anhöriga tar emot och hyser in de nyanlända i sin egen bostad eller kan förmedla en akut bostadslösning på annat sätt (kanske genom att man får dela en lägenhet med andra eller får hjälp till kontakter, och så småningom eget bostadskontrakt). För myndigheterna betyder de anhörigas hjälpinsatser ofta bekymmer. Dels för att vissa kommuner därmed får en stor koncentration av invandrare, och andra får för få, dels för att kommunens introduktionsprogram och övriga planering bryts i de enskilda fallen. Sfi-undervisningen avbryts och väntetiden till en ny plats kan bli lång. För den enskilde kan det kännas naturligt att få hjälp av släktingar, och obegripligt att hänvisas till att bo kvar på en viss plats.

Jag har en kusin och min frus bror i Göteborg, och vi beslöt att flytta dit, för det var väldigt trångt att bo hos mina svärföräldrar i Malmö, det är en liten lägenhet och de var redan sju-åtta stycken och med oss blev det tre till, när min fru fött barnet. Så vi flyttade till Göteborg, och jag fick tag på en lägenhet, men socialen ville inte betala hyran, för jag var tvungen att bo i Malmö i tre år. Jag vet inte varför. Vi fick återvända, och då flyttade släktingarna också hit. (*Libanesisksk man*)

Enligt nyckelinformanter i Malmö är anhöriga som hjälper till med en bostadslösning den främsta förklaringen till koncentrationen av nyanlända invandrare till Malmö, och särskilt till Rosengård, en koncentration som vällar bekymmer för de myndigheter som ska ge flyktingarna service.

Där är det lätt att skaffa lägenhetskontrakt, och det är dit man kommer, därför att man har släkt där – det är ofta de som hjälper till att skaffa lägenhetskontrakt.--- Det räcker i princip att man kan uppge adress att man bor i Malmö hos någon, och det kollas inte upp överhuvudtaget. Och sen när man har beviljats uppehållstillstånd så blir man automatiskt kommunplacerad i Malmö, och då blir det kommunens angelägenhet att ordna bostad åt familjen. Det börjar bli mycket svårare att ordna lägenhet, för bostäderna minskar hela tiden i Malmö. Det här året har vi märkt att det tar mycket längre tid just för de här flyktingarna att få permanenta bostäder. (*Personal inom invandrarservice*)

Koncentrationen av invandrare av samma nationalitet till vissa orter och bostadsområden kan till stor del förklaras av denna första selektionsmekanism. När man väl etablerat sig på en plats kan det vara svårt att bryta upp, få bostad, sysselsättning och umgänge på andra håll. Man kanske måste bryta introduktionsprogrammet och riskera att gå miste om både sin Sfi-plats och sitt socialbidrag. Det krävs också starka skäl för att flytta familjen från en ort där man fått ett tryggt socialt nätverk i det nya landet.

Mina barn tycker mycket om att bo i Malmö. De trivs här. Det tycker om undervisningen och får den hjälp de har behov av. De är nöjda med sina liv här i Malmö. (*Kosovoalbansk kvinna*)

Alla grupper av flyktingar har emellertid inte samma strävan att bo bland landsmän. Iranier nämns av flera av nyckelinformanterna som en grupp som i stället försöker bosätta sig i blandade eller »svenska« områden.

Det är olika, det varierar mellan olika grupper hur man vill bo, en del vill ju helt och hållet ta avstånd från det svenska, andra vill komma in så snabbt som möjligt. Vi kan ju också se att grupper fördelar sig i olika delar av staden, och det är de tidigare grupperingarna som avgör. (*Personal, invandrarservice*)

Tilläggas bör att det är inte bara vid inflyttning till storstä-

derna som anhöriga eller bekanta är behjälpliga med råd eller konkret hjälp. Över huvud taget synes anhöriga och landsmän ha stor betydelse oavsett om man vill flytta till en ort med hög eller låg invandrarkoncentration. Dragningskraften får dock förutsättas vara större vad gäller de invandrartäta orterna. Men även den som prioriterar mindre orter kan ofta hitta någon bekant eller bekants bekant som kan informera och hjälpa till. Även för dem som på egen hand eller med landsmäns hjälp flyttar till en mindre ort gäller samma »bestraffningssystem«, vilket givetvis kan ha en återhållande effekt och därmed bidra till att öka koncentrationen på vissa platser. Den som i första omgången flyttat till storstaden drar sig för att flytta på grund av de nackdelar det innebär ekonomiskt och i utbildningsavseende. Dessutom riskerar man att komma i händerna på mindre nogräknade fastighetsägare.

Beroendet av anhöriga för hjälp och stöd kan delvis förklaras av den centrala roll som flergenerationsfamiljen spelar i syd-europeisk och arabisk kultur, men också av isoleringen och osäkerheten i det nya samhället. Ett exempel från intervjuerna är det unga paret som behöver ha föräldrar och syskon i närheten, därför att de inte klarar av barn och graviditet. Hustrun till den intervjuade mannen är bara 18 år och väntar sitt andra barn.

Eftersom jag och min fru är så unga kunde vi inte själva ta hand om vårt barn, utan mina svärföräldrar flyttade hit och de andra släktingarna också. Så bara för att jag måste återvända hit till Malmö så fick sju personer flytta hit. Hon (hustrun) har inga väninnor, eftersom de går i skolan. (*Libanesisk man*)

Den vanligaste orsaken till att flyktingar flyttar till Malmö sekundärt, dvs. från andra kommuner där de placerats, är enligt en av våra nyckelinformanter att man känner sig isolerad i mindre kommuner och vill till platser där man träffar landsmän. I Ljungby-materialet finns detta uttryckt av en iransk man:

I: Du känner dig ensam?

R: Ja precis, jag känner bara mig själv. Jag hade stora problem och jag hade kontakt med min socialassistent på socialbyrån. Hon har sagt »jag kan inte hjälpa dig«. Nu jag har mycket, mycket problem för att jag vill flytta till en storstad.

Flyttningsfrågans komplexitet kan dock också uttryckas med ett annat exempel från Ljungby. Den familj som efter en kort vistelse i en invandrartät stad önskade flytta till en min-

dre ort med färre invandrare fick först hjälp av en bekant i Ljungby. En god relation till sin assistent underlättade sedan flyttningen.

Kontakterna med landsmän kan också ses som *en väg till arbete och försörjning*. Flera av dem vi talade med saknade tilltro till sina möjligheter att konkurrera med svenskar på arbetsmarknaden, men genom bekanta och släktingar, som hade egna företag trodde man sig ha möjligheter.

Min frus kusin har en pizzeria i Falun, och jag har talat med honom, och han är villig att hjälpa mig längre fram. --- Det är en mindre stad, det finns utrymme för en pizzeria till. Min frus kusin har sagt: kom hit och jobba med mig. Jag har varit där på besök (*Libanesisk man*)

En person flyttade till »sin ort« då en bekant ordnade jobb.

Våra nyckelinformanter är mera skeptiska till utsikterna att skaffa arbete genom de anhöriga:

Och så möter vi sådana argument som att det är lättare att få jobb om man känner någon, fast det stämmer ju inte alltid med verkligheten. Man tror att man har större chans om man känner någon..

Familjens centrala roll i ursprungskulturen kan förklara varför närheten till anhöriga och landsmän tycks så viktig för vissa grupper, och mindre viktig för andra.

--- vi som kommer från Mellanöstern, vi som har en arabisk och islamisk kultur vi försöker att vara tillsammans och behålla vår tradition och livsstil och vår längtan man har att träffa sina landsmän när man befinner sig i främmande land. --- Vi är vana vid att träffas ganska ofta. Vårt sätt att vara, vårt sätt att uppfostra våra barn, som vi har lärt oss redan där nere och vi vill fortsätta med den livsstilen och det umgänge vi haft innan. Ingen som kommer från Mellanöstern vill vara isolerad eller ensam. Vi vill fortsätta bygga kontakterna. (*Iransk man*)

En av våra nyckelinformanter berättar om en irakisk familj med tonårsbarn, där en handläggare lyckats ordna en bostad för familjen i centrala Malmö och nära en högstadieskola med gott renommé. Föräldrarna, som båda var högutbildade, avvisade emellertid lägenheten och ville hellre bo i Rosengård, därför att deras barn där kunde få umgås med andra barn från samma kultur.

Det är en stor skillnad mellan den svenska kulturen och den orientaliska kulturen och familjen är kärnan för oss som vi bygger på. Vi bygger också vårt sociala umgänge, våra sociala kontakter, vi umgås med varandra betydligt mer än vad svenskarna gör. (*Iransk man*)

Den täta sociala kontakten med anhöriga upplevs dock inte bara positivt. Berättelser om konflikter, generationsmotsättningar och beroenden finns också i materialet. En kosovalbansk kvinna som varit i Sverige i sju år menar att avståndet inte spelar så stor roll, man kan ha kontakt ändå.

Det är bättre, för när man bor för tätt på varandra så är man på varandra för mycket, då är det inte samma sköna känsla när man träffas. När vi åker till dom tar de hand om oss, när de kommer är de välkomna. Lite avstånd är bättre.

En kosovalbansk familj valde att flytta till Ljungby trots att enda släktingen bodde i Kalmar. Kontakten med sin släkting kunde de mycket väl hålla på det avståndet och Ljungby motsvarade den lilla stad de ville bo i.

Hur uppstår och vidmakthålls segregationsstrukturen, dvs. koncentrationen av vissa befolkningsgrupper till vissa områden och andra grupper till andra orter eller stadsdelar? En iransk man menar att språk- och kulturklyftor skapar behov av gemenskap inom ursprungsgruppen:

Jag tror att när man kommer till Sverige möts man av språkbarriären, man har brist på språkkunskaper och kan inte kommunicera med svenskarna. Och jag anser alltså att kulturerna är så olika, man kan inte umgås och bygga sociala kontakter på basis av något gemensamt. Man behöver sina landsmän. (*Iransk man*)

Segregationsprocessen är å ena sidan baserat på behovet av gemenskap – å andra sidan är den ett resultat av uteslutningsprocesser. Som flykting utesluts man i praktiken från de bostadsområden där svenskarna bor, liksom man utesluts från den reguljära arbetsmarknaden.

(Jag) har försökt många gånger att skaffa en lägenhet i andra stadsdelar än Rosengård, men vi blir inte beviljade lägenhet. Vi får avslag på våra ansökningar om bostad i andra områden. Jag för min del bor på R:s väg, och det känns inte alls bra för mig. Jag vill inte bo där, men vad ska jag göra.
I: Du vill bo kvar i Malmö, men du får bara bostad i Rosengård?

R 1: Ja, (jag) kan inte hitta lägenhet någon annanstans. (Jag) bor mycket trångt och vill inte bo kvar i Rosengård. Vill vara fri att bosätta mig var som helst i staden, men kan inte hitta någon lägenhet i någon annan stadsdel. (*Kosovoalbansk man*)

Jag har försökt att prata med personalen på socialförvaltningen, men de bara kommit med förslag på lägenheter i Rosengård. Jag har stått i kö i 6 månader för att få besked från något annat bostadsföretag. Men de sa »vill ni bo här i Malmö så är det bara Rosengård som gäller«. Här finns det lägenhet. Annars finns det inte. (*Irakisk man*)

Intervjumaterialet rymmer många uttryck för konflikter mellan upplevelsen av trygghet i gemenskapen med landsmän och känslan av utanförskap i det svenska samhället, en känsla som förstärks av språkproblem och arbetslöshet.

Det är både bra och inte bra. Både fördelar och nackdelar. Med många landsmän man kan känna sig bättre, man kan känna sig tryggare. Å andra sidan får man brister i svenska språket. (*Kosovoalbansk kvinna*)

Här är för många invandrare. Det har en motsatt effekt på kontakten med svenskarna. Ju fler invandrare i en stad, ju mindre kontakt med svenska. (*Kosovoalbansk man*)

Jag har försökt väldigt mycket att få tag på en lägenhet utanför Rosengård, men inte lyckats med det.--problemen i Rosengård är enorma. Om jag lämnar min cykel utanför huset, så kommer någon efter ett par minuter och stjälar cykeln eller har sönder låset. Och här händer mycket, jag vill inte låta min fru gå ut här ensam. Hon går ibland ensam, men vi föredrar att hon har sällskap med någon när hon går ut. En gång kom jag och min fru förbi en som satt på marken och var full och hade en kniv bredvid sig. Jag blev rädd och min fru också. (*Libanesisk man*)

Vissa flyktingar har förutsett problemen med att bosätta sig i kluster av landsmän. En del lyckas med sin integrationssträvan i den meningen att de kan skaffa sig bostad och bo kvar i områden där det bor få landsmän.

Iranier är en grupp som vi sällan märker, därför att de bosätter sig i integrerade områden, de smälter snabbare in i samhället. (*Personal, invandrarservice*)

Flyktingarnas *klassmässiga och utbildningsmässiga bakgrund* har betydelse för deras förutsättningar att skaffa sig kunskap och kontakter, att kunna förstå och hantera de olika myndighetssystemen. Bland de intervjuade finns påtagligt olika möjligheter att ta sig in i bostadsområden och andra sociala sammanhang, där man kan få tillträde till ett liv på de villkor, som gäller för flertalet svenskar. Dessa olikheter förklarar också de skillnader i förhållande till framtidsperspektiv: För vissa grupper är det ett kortsiktigt perspektiv som dominerar. Närheten till anhöriga, tryggheten i samvaron med landsmän prioriteras bl.a. därför att man inte kan se en utbildnings- eller yrkeskarriär som ett realistiskt alternativ.

Detta synsätt förstärks som en konsekvens av livet i en segregerad miljö, där invånarnas villkor präglas av arbetslöshet och bidragsberoende, och kan förklara den resignerade attityd som flera av de intervjuade i dessa områden ger uttryck för då det gäller utsikterna att få jobb och kunna skapa sig en oberoende framtid. Att barnen på längre sikt kan få det bättre, integreras, framstår som viktigt för alla de intervjuade, men optimismen i detta avseende verkar mera påtaglig hos de intervjuade i t.ex. Ljungby än i Malmö.

Viktigt i förståelsen av segregationsprocessen är också *könsperspektivet*. Invandrare är män och kvinnor, som agerar inom ramen för olika samhällens könsstrukturer, hemlandets och det nya landets. Dessa strukturer och deras möte inverkar även på bosättningen, och därmed på segregationsprocessen. Intervjumaterialet kan tolkas som att kvinnorna i högre grad kräver närheten till anhöriga och landsmän. Kanske har detta samband med att många flyktingar kommer från samhällen med en traditionell arbetsfördelning mellan könen, där kvinnor förutsätts ha omsorgsuppgifterna i hemmet som huvuduppgift.

I Landskrona var det i två fall kvinnornas önskan att vara nära sina respektive familjer som hade varit direkt avgörande för familjens val av bosättningsort. I nuläget tyckte bägge kvinnorna att valet av Landskrona var bra, medan en viss tveksamhet hos deras män kunde noteras! Männen var i bägge fallen benägna att flytta till en annan kommun om jobb kunde erbjudas.

Klass- och utbildningsskillnader har också stor betydelse för hur man som flykting klarar den avgörande »rit de passage« som Sfi-proven innebär. Våra intervjuer med Sfi-personal tar upp dilemman, som handlar om de skilda förutsättningar eleverna har att hänga med i undervisningen och klara testen, som är nödvändiga för att få inträde på arbetsmarknaden:

Och många elever kan ju prata svenska jättebra, men kan inte skriva. Och får därför inte sitt Sfi-betyg. Och det finns ju många som aldrig får sitt Sfi-betyg. Det är ju den gruppen vi arbetar med här tyvärr. Och vad ska man göra med dem, om det krävs Sfi-betyg för att få jobb.

I: Slopa Sfi-kravet?

R: Ja, alltså för en del, för dem som inte kan uppnå det ska ju inte samhället tvinga kvar. Alltså att inse realiteter, försöka se från deras synvinkel: på vilket sätt kan vi ta vara på deras erfarenheter och kunskaper?

R: Det är enstaka som har kommit som analfabeter och klarat sig fram, men det har naturligtvis tagit många år, för det är ju ett jättarbete. Och det är inte det vanliga. Det är förstås viktigt för alla att kunna klara sig, läsa på skyltar, kunna åka buss, handla i affärer – att kunna klara sig i samhället genom språket, det är ju ett mål i sig, ett första mål, som är stort. Men att kräva av dem som aldrig gått i skolan – eller gått ett år i skolan – att de som vuxna inom ett par år ska kunna gå igenom hela denna utbildning, och det är stora krav som ställs.

Teoretisk inläring i formella skolsystem premierar de grupper av elever, som har studievana, detta är en erfarenhet från all forskning som utvärderar skolsystem utifrån elevernas socio-ekonomiska bakgrund.¹¹

Även i intervjuerna med flyktingarna kritiseras Sfi-systemet, dels för att det fördröjer möjligheterna att få arbete och dels för att det inte är flexibelt i förhållande till olika studieförutsättningar, och för mycket inriktat på skrivförmåga och formella test.

Undervisningssystemet är mest inriktat på att man ska lära sig skriva först. Det är inte uppbyggt så att man ska uppmuntra folk att prata, att starta samtal med någon. Det är mest inriktat på hur ska man lära sig bokstäver, hur ska man lära sig skriva.

I: Är du kritisk mot det?

R: Javisst. Jag är kritisk.

I: Du ville lära dig prata?

R Javisst, man skulle alltså behöva kommunicera med folk, gå ut och träffa folk, kunna köpa, handla i en affär innan man ska lära sig att skriva. Det hade varit bättre om man först fått lära sig prata svenska. (*Kurdisk kvinna*)

¹¹ Se t.ex. Andersson, B., Arnman, G., Jönsson, I., 1983, *De gemensamma åren – en studie av segregation och särbehandling i grundskolan*, Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Vad kan man göra?

Uppfattningarna om vad som menas med integration och segregation är flera vilket kan leda till missförstånd. En källa till missförstånd är att man inte klargör skillnaderna mellan rumslig integration och integration i det svenska samhället.¹²

Rumslig integration är motsatsen till rumslig segregation. En befolkningsgrupp på en ort eller i en region är segregerad när dess medlemmar till stor utsträckning bor tillsammans i vissa områden men nästan inte alls finns representerade i andra. Områden med denna typ av ensidiga befolkningsprofiler kan man kalla segregerade bostadsområden. Enligt detta så är många av de bostadsområden som byggdes under miljonprogrammets tid segregerade, men det är naturligtvis också de ensidigt sammansatta villastadsdelarna.

Med *integration i samhället* menar vi i vilken utsträckning en befolkningsgrupps medlemmar är delaktiga i det som erbjuds på olika samhällsområden, såsom utbildning, inkomst, förmögenhet, politiskt inflytande, kulturutbud och socialt umgänge. En grupp som i flera av dessa avseenden ligger lägre än majoriteten av landets invånare är dåligt integrerad i samhället.

För multietniska områden kan man ganska lätt urskilja ett antal problem som på något sätt har sin grund i befolkningsammansättningen. Det är därför ganska naturligt att man från olika håll uttrycker önskemål om att hejda utvecklingen mot högre grad av invandrarkoncentration till vissa områden. Man vill alltså stävja den rumsliga segregationen.

I stort kan man skissera två olika sätt att angripa den problematik som hänger samman med invandrarkoncentrationen. Ett sätt är att försöka få till en stånd en selektiv flyttning till och från bostadsområdena. Ett annat sätt är att försöka neutralisera de negativa verkningarna av multietniciteten.

Det finns olika metoder om man genom flyttningspåverkan vill påverka befolkningsammansättningen. En metod är att tillämpa något kvoteringsystem för in och utflyttning, en annan är att genom om- och tillbyggnad försöka påverka befolkningsammansättningen. Ingen av dem har visat sig särskilt verkningsfulla och dessutom gör man sig lätt skyldig till diskriminering.

Det andra angreppssättet innebär att man accepterar befolkningsammansättningen i ett område och på plats försöker minska de eventuella negativa effekterna. Förbättringar för

¹² För denna redovisning av segregationsbegreppet, se Liedholm, M. och Lindberg, G., 1998 *Kommunikation och integration i boendet*, Sociologiska inst. Lunds universitet.

den nuvarande befolkningens villkor och framhävande av det positiva i den multietniska situationen kan göra områdena mer attraktiva även för människor med hemvist i svenskt språk och svensk kultur.

När vi utifrån dessa aspekter analyserar de motiv till flyttning som vi konstaterat i vår intervjuundersökning av flyktingar med nya uppehållstillstånd kan vi konstatera att hård styrning och kvotering inte framstår som något attraktivt system. Tryggheten att bo tillsammans med landsmän är både i denna studie och andra studier väl dokumenterad.¹³ Man bör dock inte heller avfärda möjligheten att påverka flyktingarnas/invandrarnas flyttningsmönster. Vi har i vår studie konstaterat att olika invandrare har olika prioriteringar och olika mål för sin bosättning. Att så många ändå flyttar till de redan invandrartäta orterna och bostadsområdena har inte enbart med fria val att göra. Bakom dessa flyttningar kan man bland annat se bristande information eller information i fel tid. Intresset för att göra flyktingen delaktig i sökandet efter ny bosättningsort har framstått som litet och flyktingarnas kunskap om orterna har varit knapphändiga för dem som inte själva haft kraft eller kunskap nog att själva informera sig. Informationen, råden och hjälpen kommer ofta från landsmän och anhöriga och riskerar därigenom att bli selektiv. De mindre orterna blir dåligt representerade i informationsflödet och fördelarna med att bosätta sig på mindre orter där invandrarkoncentrationen är lägre dåligt belysta.

Andra problem är svårigheterna för flyktingarna att ordna och administrera bosättningar på egen hand och de sanktioner som kan bli följden om man inte accepterar de erbjudna förslagen till bosättning. Istället för att stimulera egna initiativ och egna ansträngningar att hitta en attraktiv bosättning, så bestraffar man dem, oberoende av åt vilket håll de leder – från eller till redan invandrartäta områden.

En möjlighet att öka integrationen i samhället och därmed också förändra bosättningsmönstren ser vi i att lösa upp kraven på att ha klarat Sfi proven för att accepteras som arbetsökande. Att kombinera Sfi och praktik i arbetslivet bör också kunna främja den samhälleliga integrationen. En åtgärd som sannolikt skulle ändra kunna flyttningsmönstret är att i högre grad uppmärksamma de kunskaper och erfarenheter flyktingarna har med i bagaget och stimulera dem att mera riktat studera hur arbetsmarknaden ser ut på olika platser.

13 Jämför t.ex. Liedholm, M., 1983, *Boinflytande – Förutsättningar och hinder i ett bostadsområde med etnisk särprägel* och Liedholm, M., 1991, *Boinflytande och deltagande som fenomen och process*. Avhandling Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Fortsatt forskning

Vad vår intervjustudie framförallt visar är behovet av fortsatta studier av problematiken. Frågan om hur och var invandrare bor – och därmed hur och var de lever sina liv – är av fundamental betydelse för hur det svenska samhället ska komma att utvecklas. Vår studie har ett alltför anspråkslöst format för att ge annat än fragmentariska intryck av problematiken.

I en fortsättningsstudie är det väsentligt att vidga urvalet av regioner, undersökningsorter och kategorier av intervju-personer. Ortstyper som kan tänkas ge exempel på goda möjligheter till integrerat boende och arbete bör vara representerade. Personurvalet bör framförallt ge en bättre representation av olika utbildningsnivåer, yrkes- och erfarenhetskompetenser.

Speciellt intressant vore en jämförande studie som specifikt speglade de högutbildades val och situation. Hur ser deras prioriteringar ut? Informationen till de högutbildade, går den fram på annat sätt än vad som visat sig i denna studie eller hämtar de sin information från andra källor? Vilka framtidsförhoppningar präglar de högutbildade och deras bosättningsval?

Bosättningen bör också speglas ur ett längre tidsperspektiv, som tar hänsyn både till exilsituationen och invandringens olika faser och den livshistoriska process som boendet ingår i. Flyktingar/invandrare gör liksom svenskar en boendekarriär även om strukturella förhållanden ibland motarbetar processen.

Det vi här bidragit med är att peka på ett antal konflikter i det primära bosättningsvalet, konflikter mellan närhetslängtan och främlingskap, mellan önskningar och begränsande strukturer, mellan myndighetsberoende och frigörelse, mellan nuets och framtidens perspektiv. Det kan sägas vara både flyktingkapets och invandrapolitikens strukturella motsättningar som återspeglas i de intervjuades upplevelser och erfarenheter. En fortsatt undersökning bör kanske framförallt koppla frågan om individernas val till frågan om strukturella möjligheter.

Bilaga

Intervjuguide

1. Hur ser ditt boende ut?

(Egen lägenhet? Storlek etc? Typ av bostad och bostadsområde?
Bott hur länge? Fördelar/nackdelar med bostaden/
bostadsområdet?)

2. Kan du säga lite om din/er bakgrund?

Varifrån? Tidigare boende...?
Tid i Sverige, flyttningshistoria här
Bakgrundshistoria (ursprung, exilen)

3. Kan du berätta lite om varför du kommit att bo just här i x(kommun)?

Uppföljningsfrågor enligt teman nedan
Förväntningar, motiv: Vad betydde...?
Erfarenheter: Hur har det blivit med...?
Närheten till släkt och vänner
Närhet till landsmän
Tillgång till bostad
Tillgång till religiösa, kulturella, politiska nätverk
Utbildningsmöjligheter/skola/barnomsorg
Arbets- och inkomstmöjligheter (har fått arbete eller löfte/
utsikter till...?)
Storstadens/den mindre ortens möjligheter/svårigheter
Klimat
Närhet till hemlandet

4. Vad visste du om x innan du kom hit?

Information/kunskap
Förhandskunskap om Sverige/om bostadsorten/området
Kunskap om alternativ...
Besökt orten?
Kanaler (myndigheter, släkt, landsmän, media...)

Upplevelse av val/tvång

Förslag till frågor:
Hur gick det till att du/ni bosatte er här i x?
Hade du och din man/fru/familj/släkt... olika meningar?
Hade du hellre velat bo någon annanstans?
Fanns det möjlighet att välja någon annan ort?
Hinder? (Betydelsen av SFI-plats och avbrott i studier, introduktionsersättning, arbete, bostad...)

5. Hur ser din/er situation ut i dag?

(Uppföljningsfrågor utifrån teman som: arbete, ekonomi, utbildning, familjesammansättning, skola, språk, umgänge, fritid, hälsa ...)

6. Hur tänker du/ni om framtiden?

Uppföljningsfrågor enligt teman som:

Tillfällig eller definitiv bosättning? Andra tänkbara platser?

Vad betyder tankar om återvandring till hemlandet?

Vad betyder kontakterna med hemlandet?

Hur resonerar du/ni om situationen i framtiden vad gäller arbete/försörjning? Barnens situation?

